

Tilintarkastus ja vaihto- omaisuus

Vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin tunnistaminen ja arviointi tunnuslukujen perusteella

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden ja matkailun ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Syksy 2017
Juuso Hänninen
Juuso Junninen

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma

HÄNNINEN, JUUSO &
JUNNINEN, JUUSO:

Tilintarkastus ja vaihto-omaisuus -
Vaihto-omaisuuden tilintarkastusris-
kin tunnistaminen ja arviointi tunnus-
lukujen perusteella

Taloushallinnon opinnäytetyö, 53 sivua, 1 liitesivu

Syksy 2017

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tunnistaa vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin arviointiin soveltuvat taloudelliset mittarit, kun käytettävissä ovat tiedot yhtiön tilikauden tuloksesta, omasta pääomasta, vaihto-omaisuudesta sekä taseen loppusummasta. Lisäksi tarkoituksena oli kehittää näille mittareille soveltuvat raja-arvot ja tehdä riskiarvio toimeksiantajan asiakassalkun yhtiöille määrittämällä vaihto-omaisuuden tarkastusriski välille matala-keskitaso-korkea. Opinnäytetyön toimeksianto saatiin Tilintarkastusyhteisö X:ltä.

Tutkimus koostui teoria- ja tutkimusosuudesta. Teoriaosuus koostui kolmesta pääluvusta, joissa käsiteltiin tilintarkastusta ja tilintarkastusriskiä yleisesti sekä vaihto-omaisuuserää tilintarkastajan näkökulmasta. Lisäksi teoriaosuudessa käsiteltiin tilintarkastusriskin tunnistamista ja arviointia.

Tutkimusosuus suoritettiin case-tutkimuksena sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen. Tutkimusosuudessa määriteltiin riskiarvioinnissa käytettävät taloudelliset mittarit ja määriteltiin niille raja-arvot riskiarviointia varten. Tämän jälkeen mittareita sovellettiin toimeksiantajalta saatuun asiakasdataan. Tutkimusosuuden lopuksi analysoitiin ja esiteltiin riskiarvioinnin tuloksia.

Tutkimuksen tuloksena saatujen riskiarviointimittareiden perusteella valtaosaan Tilintarkastusyhteisö X:n asiakkaista kohdistuu matala vaihto-omaisuuden tilintarkastusriski. Tulosten perusteella korkean toimintariskin yhtiöitä aineistossa oli 17 % ja korkean väärinkäytösriskin yhtiöitä 12 %.

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös yhtiöiden tilikauden tuloksen ja määritellyn riskitason yhteyttä. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että tappiollisen tilikauden tehneillä yhtiöillä määritelty vaihto-omaisuuden tilintarkastusriski on hieman korkeampi kuin yhtiöillä, jotka ovat tehneet tilikaudella nollatuloksen tai voittoa.

Asiasanat: tilintarkastus, tilintarkastusriski, väärinkäytösriski, tuloksen manipulointi, tunnusluvut, vaihto-omaisuus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Studies

HÄNNINEN, JUUSO &
JUNNINEN, JUUSO:

Auditing and inventory –
Identifying and assessing inventory
audit risks based on financial indica-
tors

Bachelor's Thesis in financial management,

53 pages,
1 page of appendix

Autumn 2017

ABSTRACT

The purpose of the study was to identify suitable financial indicators for assessing audit risks regarding inventory, when there is data available of the following financial statement items: profit of the financial period, total assets, equity and inventory. The purpose of the study was also to develop suitable threshold values for the financial indicators to determine risk levels for the commissioner's client data. The risk levels were determined on the following scale: low, medium, high. The thesis was commissioned by Audit Firm X.

The thesis is divided into a theoretical and empirical section. The theoretical section consists of three chapters, which discuss auditing, audit risks and inventory from an auditor's perspective. Identifying and assessing audit risks are also discussed in the theoretical section.

The empirical section is based on a case study, using both qualitative and quantitative research methods. The financial indicators used in the study are justified at the beginning of the empirical section. To assess audit risks, the threshold levels for the financial indicators are determined in the empirical section. In addition, risk assessments were made for the client data. At the end of the empirical section, the results of the risk assessment are presented and analyzed.

Based on the results of the study, it seems that most of Audit Firm X's clients have low audit risk in inventory. The study results show that 17% of the client base has a high inherent risk and 12% of the client base has a high fraud risk. The study also examined the connection between the results of the financial year and the determined risk levels. The results indicate that audit risk in inventory is higher among companies that have made negative results in the financial year.

Keywords: auditing, audit risk, fraud risk, earnings management, financial indicators, inventory

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustat ja aiemmat tutkimukset	1
1.2	Tutkimuskysymykset, tutkimuksen tavoitteet ja aiheen rajaus	3
1.3	Tutkimusmenetelmät	4
1.4	Tutkimuksen rakenne	7
2	TILINTARKASTUS	9
2.1	Tilintarkastuksen tavoitteet ja sisältö	9
2.2	Tilintarkastusvelvollisuus	9
2.3	Kirjanpidon tarkastus	10
2.4	Tilinpäätöksen tarkastus	11
2.5	Hallinnon tarkastus	11
2.6	Tilintarkastuskertomus	12
3	TILINTARKASTUSRISKI	14
3.1	Tilintarkastusriski	14
3.2	Toimintariski	14
3.3	Kontrolliriski	15
3.4	Väärinkäytösrisi	16
3.5	Vaihto-omaisuuden tilintarkastusriski	19
3.5.1	Vaihto-omaisuuden arvostusperiaatteet	19
3.5.2	Vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin lähteet	20
4	TILINTARKASTUSRISKIN TUNNISTAMINEN JA ARVIOINTI	22
4.1	Riskien tunnistamis- ja arviointiprosessi	22
4.2	Käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä	23
4.3	Riskien tunnistaminen	25
4.4	Riskien arviointi	26
5	CASE: TILINTARKASTUSYHTEISÖ X: N ASIAKASSALKKU	28
5.1	Asiakasdatan sisältö	28
5.2	Tunnusluvut toimintariskin arvioimiseksi	28
5.3	Toimintariskin raja-arvojen määrittäminen	29
5.4	Tunnusluvut väärinkäytösrisikin arvioimiseksi	31
5.5	Väärinkäytösrisikin raja-arvojen määrittäminen	33

5.6	Riskiarviointimittareiden soveltaminen asiakasdataan	37
5.7	Toimintariskin riskiarviot	38
5.8	Väärinkäytösriskin riskiarviot	39
5.9	Tilikauden tulos riskiarvioinnin mittarina	43
5.10	Johtopäätökset	44
6	YHTEENVETO	47
	LÄHTEET	50
	LIITTEET	54

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustat ja aiemmat tutkimukset

Suomessa suoritettavia tilintarkastuksia säätelevät kansainväliset, EU-tasoiset sekä suomalaiset lait ja suositukset. Tällaisia ovat muun muassa ISA-standardit, EU-direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta (2006/43/EY) sekä tilintarkastuslaki (1141/2015). (Tomperi 2016, 13-14.)

Yksi merkittävimmistä tilintarkastusta säätelevistä normistoista ovat ISA-standardit eli kansainväliset tilintarkastusstandardit, joita lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen on noudatettava edellä mainitun EU:n tilintarkastusdirektiivin mukaisesti (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY, 26 artiklan kohta 1). ISA-standardit julkaisee Kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC, jonka tehtävänä on palvella yleistä etua ja vahvistaa tilintarkastusalan osaamista tukemalla korkealaatuisten kansainvälisten standardien kehitystä ja toimeenpanoa. Lisäksi liiton tehtävänä on tilintarkastusyhteisöjen valmiuksien kehittäminen sekä kannanotto yleisen edun kannalta merkittäviin kysymyksiin. (International Federation Of Accountants 2017.) Kansainväliset tilintarkastusstandardit määrittelevät peruseriaatteet ja tavoitteet tilintarkastuksen eri osa-alueille sekä antavat eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille (Suomen Tilintarkastajat ry 2017a).

Suomalaisissa tilintarkastuksissa sovelletaan Suomen Tilintarkastajat ry:n julkaisemia ISA-standardien suomenkielisiä käännöksiä, jotka sisältävät suorien käännösten lisäksi myös suomalaiseen lainsäädäntöön ja toimintaympäristöön mukautettuja kansallisia lisäyksiä (Halonen & Steiner 2010, 37; International Federation Of Accountants & Suomen tilintarkastajat ry 2016). Jokainen ISA-standardi rakentuu samalla kaavalla kuudesta eri osasta sisältäen johdannon, tavoitteet, määritelmät, vaatimukset, soveltamista koskevat ja muut selittävät ohjeistukset sekä liitteet. Kunkin osion sisältöä havainnollistetaan taulukossa 1.

TAULUKKO 1. ISA-standardin rakenne (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 19-20)

STANDARDIN OSA	SISÄLTÖ
Johdanto	<ul style="list-style-type: none"> - Kuvataan kyseisen standardin tarkoitus, soveltamisala, aihealue ja suhde muihin ISA-standardeihin. - Sisältää lisäksi kuvauksen tilintarkastajaa ja muita osapuolia koskevista erityisodotuksista sekä asiayhteydestä, johon standardi liittyy.
Tavoitteet	<ul style="list-style-type: none"> - Kyseisen standardin vaatimuksia noudattamalla saavutettava tavoite.
Määritelmät	<ul style="list-style-type: none"> - Tietyn standardin osalta relevanttien termien määrittely. Termien merkitys on sama kaikissa ISA-standardeissa, ellei toisin mainita.
Vaatimukset	<ul style="list-style-type: none"> - Kuvataan tilintarkastustoimenpiteisiin liittyvät vaatimukset tietyn standardin osalta.
Soveltamista koskeva ja muu selittävä ohjeistus	<ul style="list-style-type: none"> - ISA-standardin vaatimusten ja niiden toteuttamiseen liittyvän ohjeistuksen lisäselvitykset.
Liitteet	<ul style="list-style-type: none"> - Liitteiden tarkoitus on tukea soveltamista koskevaa ja muuta selittävää ohjeistusta.

ISA-standardien 300-499 mukaan tilintarkastajan on suoritettava riskien arvioiminen ja arvioituihin riskeihin vastaaminen. Riskien tunnistaminen on tärkeää koko tilintarkastuksen kannalta, jotta tilintarkastaja voi kohdistaa enemmän resursseja tilinpäätöksen alueille, joissa on muita todennäköi-

sempi riski olennaiselle virheelle. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry 2012, 419.)

Tilintarkastukseen liittyvissä tutkimuksissa on havaittu, että vaihto-omaisuuserän kohdalla olennaisen virheellisyysriskin on erityisen korkea. Usein näihin tapauksiin on liittynyt myös jonkinlaista vaihto-omaisuuden vääristelyä. (Halonen & Steiner, 2010, 355.) Vaihto-omaisuus on usein merkittävä erä tilinpäätöksessä ja näin ollen riskien tunnistamiseen ja arviointiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tutkimuskohteena tilintarkastusriski ei ole uusi. Sitä on käsitelty eri näkökulmista ja tyypillisesti koko tilinpäätöksen tarkastuksen kannalta, kuten esimerkiksi Jussi Keinäsen Savonia ammattikorkeakoulussa tekemässä opinnäytetyössä vuonna 2009.

Myös vaihto-omaisuuserää on käsitelty muutamissa tutkimuksissa. Liisa Lahti Haaga-Helian ammattikorkeakoulusta tutki vuonna 2016 vaihto-omaisuuden tarkastamiseen liittyviä haasteita ja Tiina Hautamäki käsitteli kandidaatintutkielmassaan vaihto-omaisuutta tilintarkastajan näkökulmasta Lappeenrannan Teknisessä yliopistossa vuonna 2009. Tämä tutkimus eroaa edellä mainituista tutkimuksista, sillä aihe on huomattavasti tarkemmin rajattu.

1.2 Tutkimuskysymykset, tutkimuksen tavoitteet ja aiheen rajaus

Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa ja määrittää toimeksiantajan asiakasdatalle soveltuvat taloudelliset mittarit vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin arvioimiseksi. Toimeksiantajana toimii Tilintarkastusyhteisö X, joka luovutti asiakassalkustaan johdettua dataa tutkimusta varten.

Tutkimuksen tavoitteena on saada vastaus seuraavaan päätutkimuskysymykseen:

- Millä taloudellisten mittareiden raja-arvoilla voidaan määrittää toimeksiantajan asiakassalkulle vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin taso välille matala-keskitaso-korkea?

Päätutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan seuraavilla alatutkimuskysymyksillä:

- Millä eri taloudellisilla mittareilla voidaan arvioida tilintarkastusriskiä vaihto-omaisuuserän osalta?
- Miten eri taloudellisten mittareiden voidaan arvioida vaikuttavan vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskiin?

Tutkimusta käsitellään tilintarkastajan näkökulmasta ja riskiarvioinnin tekeminen rajataan vain vaihto-omaisuuserän riskiarviointiin. Lisäksi tutkimus rajataan pelkkien taloudellisten mittareiden perusteella tehtävään riskiarviointiin.

Tutkimus tehdään analysoimalla tunnuslukuja, jotka lasketaan toimeksiantajan asiakassalkusta saatavien tilinpäätöserien tietojen perusteella. Asiakassalkku koostuu 225:stä yrityksestä. Asiakassalkun sisältö ja siitä johdetut tiedot määritellään tarkemmin kappaleessa 5.1.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus toteutetaan tapaustutkimuksena valmiita aineistoja ja haastatteluja hyödyntäen. Tutkimuksessa sovelletaan sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Ensisijaisesti tutkimus on kuitenkin kvantitatiivinen.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus on tutkimusmenetelmäsuuntaus, jossa kohdetta kuvataan ja tulkitaan tilastojen sekä numeroiden avulla. Tutkimussuuntaukselle tyypillisiä piirteitä ovat erilaiset luokittelut, vertailut ja ilmiöiden selittäminen numeroiden avulla. Määrällisessä tutkimuksessa käytetään usein tilastollisia ja laskennallisia analyysimenetelmiä. (Jyväskylän Yliopisto 2015.)

Määrällisessä tutkimuksessa korostetaan yleispäteviä syiden ja seurausten lakeja. Tutkimusmenetelmä perustuu ajatukseen, että todellisuuden perustana ovat objektiivisesti todennettavat tosiasiat. Tämä ajattelutapa pohjautuu loogiseen positivismiin, jonka mukaan kaikki tieto perustuu ais-

tihavaintojen perusteella tehtyyn loogiseen päättelyyn. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 139.)

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus pohjautuu aiempiin teorioihin, empirisiin aineistoihin sekä tutkijan omaan päättelyyn ja ajatteluun. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole hypoteesin testaaminen, vaan kohteen kokonaisvaltainen tutkiminen ja tiedonhankinta. Pyrkimyksenä on ennemminkin löytää odottamattomia tosiasioita kuin vahvistaa jo olemassa olevia väittämiä. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi laadulliselle tutkimukselle tyypilliseksi piirteiksi luetaan muun muassa tapauksien käsittely ainutlaatuisina, tutkimussuunnitelman muotoittuminen tutkimuksen edetessä ja tutkimuksen kohteen valitseminen tarkoituksenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 164; Saaranen, Puusniekka, Rissanen & Karvinen 2009, 6 & 7.)

Usein laadullisen tutkimuksen aineistoiksi käsitetään ihmislähtöiset aineistot, kuten tekstit tai muut vastaavat aineistot, joissa tutkittavien näkemykset huomioidaan kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta tarkemmin. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan aineistona käyttää myös esimerkiksi tilastoja tai analysoida aineistoa määrällisesti. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen tutkimusotteilla on siis yhteneväisiä piirteitä, mutta tutkimusasetelmat ovat erilaisia. (Hirsjärvi ym. 2009, 161 & 164; Saaranen ym. 2009, 6.)

Tutkimuksessa käytetään kvantitatiivisia menetelmiä riskiarviointimittareiden raja-arvojen määrittelyyn sekä tutkimustulosten raportointiin. Riskiarvioinnissa käytettävät taloudelliset mittarit määritetään tutkijoiden omaa päättelyä sekä aiempia teorioita hyödyntäen, joten tutkimuksessa on myös laadullisen tutkimuksen piirteitä. Lisäksi taloudellisten mittareiden raja-arvojen määrittämisen pohjana käytetään tietyiltä osin haastatteluja, jotka nähdään tyypillisesti kvalitatiivisina tutkimusmenetelminä.

Case study eli tapaustutkimus on nimensä mukaisesti tutkimusstrategia, jossa tutkimuksen kohteeksi valitaan yksittäinen tapaus tai tietty joukko, josta pyritään saamaan yksityiskohtaista tietoa. Tyypillisesti yksittäistapaus on pala tutkimusympäristöstä, ja aineistoa kerätään useita metodeja käyttä-

en. (Hirsjärvi ym. 2009, 134-135.) Tapaustutkimuksessa on tärkeää, että tapaus muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden. Tapaustutkimusta ei tulisi luokitella pelkästään tavaksi kerätä aineistoa, sillä se sisältää myös erilaisia tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Näin ollen tapaustutkimusta tehdessä voidaan hyödyntää sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä. (Yin 1994 & Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, Saarasen ym. 2009, 43 mukaan.)

Tutkimuksen tavoitteena on kehittää toimeksiantajan asiakasdatalle soveltuvia mittareita riskiarvioinnin tueksi. Lähtökohtaisesti mittareita kehitetään kyseiselle rajatulle joukolle soveltuviksi, joten tutkimus voidaan lukea tapaustutkimukseksi.

Tutkimusaineistot voidaan jakaa tutkijan itse keräämiin primaariaineistoihin ja muiden keräämiin sekundaariaineistoihin. Muiden keräämiä valmiita aineistoja käytettäessä tulisi niiden kytkeytyä joko sellaisenaan tai muokattuna tutkijan tutkimusintressiin. Valmiiden aineistojen luotettavuuteen tulee kuitenkin suhtautua varauksella. (Hirsjärvi ym. 2009, 186 & 189.)

Valmiita aineistoja on saatavilla paljon ja niitä voidaan luokitella eri tavoin. On myös olemassa aineistomuotoja, joita ei voida sijoittaa mihinkään luokitukseen. Yksi tapa luokitella sekundaariaineistoja on jakaa ne viiteen luokkaan:

- viralliset tilastot ja tilastorekisterit,
- tilastotietokannat,
- arkistojen materiaali,
- aiemmissa tutkimuksissa tuotettu materiaali ja
- muut dokumenttiaineistot. (Hirsjärvi ym. 2009, 186-189.)

Virallisia tilastoja ja tilastorekistereitä on saatavilla runsaasti. Näitä voivat olla mm. tilastot suomalaisten elinoloista tai tulotasosta. Tilastotietokantojakin on saatavilla useita, esimerkiksi EU:lla on tutkijoiden käyttöön soveltuvia tietokantoja. Myös erilaisia arkistoja voidaan hyödyntää tutkimusaineiston lähteenä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi valtion virastojen arkistot tai yksityishenkilöiden ylläpitämät arkistot. Aiempien tutkimusten tuottamia

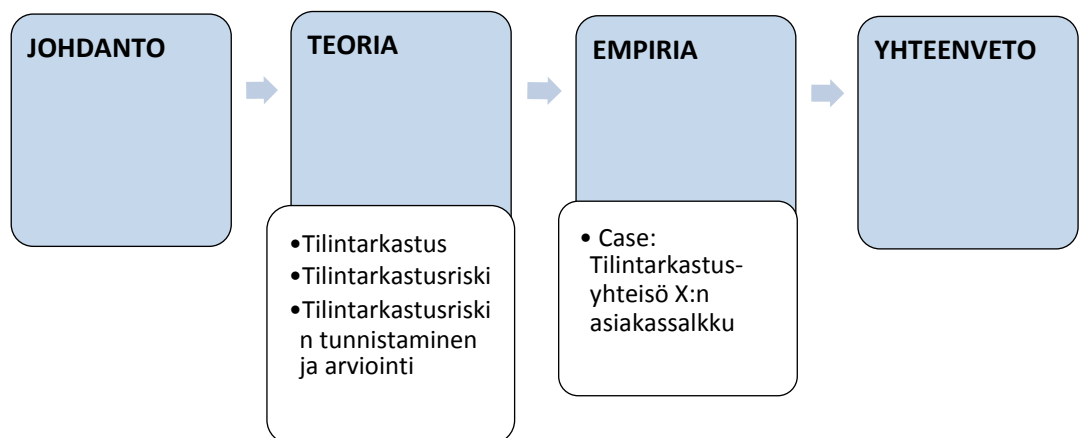
materiaalejakaan ei ole syytä sivuuttaa. Näitä voi etsiä esimerkiksi kansainvälisistä aineistopankeista. Muita dokumenttiaineistoja voivat olla esimerkiksi työvoimatoimistojen tiedot ja gallup tutkimukset. (Hirsjärvi ym. 2009, 186-189.)

Taloudellisten mittareiden kehittämisessä käytetään jo olemassa olevaa tietoa muun muassa tunnuslukujen muodossa. Näitä soveltamalla sekä tutkijoiden omaa päättelyä hyödyntäen muodostetaan soveltuvia mittareita riskiarvioinnin tueksi. Kehitettyjä mittareita sovelletaan asiakasdataan, joka on toimeksiantajalta saatu valmis aineisto. Tutkimuksessa käytetään siis pääosin valmiita aineistoja.

Tutkijoiden itse keräämiä primaariaineistoja voivat olla esimerkiksi haastattelut. Tutkimuksessa tehdään pienimuotoinen teemahaastattelu riskiarviointimittareiden raja-arvojen määrittämisen tueksi. Teemahaastattelu on haastattelumuoto, jonka kysymyksiä tai niiden järjestystä ei ole etukäteen tarkkaan määritetty, vaan ennen haastattelua ovat tiedossa vain haastattelun aihealueet (Hirsjärvi ym. 2009, 208).

1.4 Tutkimuksen rakenne

Opinnäytetyö muodostuu kuudesta pääluvusta, joiden sisältö esitetään seuraavassa. Opinnäytetyön rakennetta havainnollistetaan kuviossa 1.

KUVIO 1. Opinnäytetyön rakenne

Ensimmäinen pääluku on johdanto, jossa esitellään tutkimuksen taustat, tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Johdanto sisältää myös aiheen rajausten ja kuvauksen käytettävistä tutkimusmenetelmistä sekä tutkimuksen rakenteesta.

Teoriaosuus rakentuu kolmesta pääluvusta, joiden tarkoituksena on luoda teoreettinen viitekehys empiriaosuutta varten. Ensimmäinen teorialuku käsittelee tilintarkastusta yleisesti ja toinen teorialuku tilintarkastusriskiä sekä yleisesti että vaihto-omaisuuden osalta. Kolmannessa teorialuvussa käsitellään tilintarkastusriskin tunnistamisen ja arvioinnin toimenpiteitä.

Tutkimuksen viides pääluku muodostaa työn empiirisen osuuden. Luvussa esitellään tutkimuksessa käsiteltävän asiakasdatan sisältö ja perustellaan riskiarvioinnissa käytettävät taloudelliset mittarit. Luvussa kehitetään taloudellisille mittareille soveltuvia raja-arvoja vaihto-omaisuuden tarkastusriskin arvioimiseksi. Lisäksi luvussa sovelletaan kehitettyjä mittareita ja raja-arvoja asiakasdataan sekä esitellään ja analysoidaan saatuja tuloksia. Opinnäytetyön selkeyden säilyttämiseksi empiriaosuuden luvussa 5.4 käsitellään rinnakkain sekä teoriaa että empiriaa.

Kuudes ja viimeinen pääluku on yhteenveto, jossa esitellään tiivistetysti työn tarkoitus, keskeinen sisältö sekä saavutetut tulokset. Lisäksi yhteenvedossa arvioidaan tutkimuksen yleistettävyyttä ja työn onnistumista sekä pohditaan mahdollisia jatkotutkimuksia.

2 TILINTARKASTUS

2.1 Tilintarkastuksen tavoitteet ja sisältö

Tilintarkastus on auktorisoitujen tilintarkastajien suorittamaa kirjanpitovelvollisten taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden ja hallinnon lainmukaisuuden tarkastamista (Suomen Tilintarkastajat ry 2017b). Tilintarkastuksen tarkoituksena on ehkäistä väärinkäytöksiä ja lisätä taloudellisen raportoinnin luotettavuutta muun muassa osakkeenomistajien, rahoittajien ja muiden sidosryhmien päätöksenteon tueksi (Tilintarkastustoimisto Auditor 2016).

Tilintarkastuksen tavoitteena on saavuttaa korkea, eli kohtuullisen varmuuden taso siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virhettä. Tätä varten on tilintarkastajan hankittava riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä eli näyttöä perustuen kirjanpitoaineistoon sekä muihin dokumentteihin kuten ulkopuolisiin vahvistuksiin. (Halonen & Steiner 2010, 43.)

Lakisääteiseen tilintarkastukseen sisältyy kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastus sekä hallinnon tarkastus, jossa tarkastetaan, onko yhteisön johto toiminut lain ja yhteisön säännösten mukaisesti (Tomperi 2016, 73). Suoritusta tilintarkastuksesta annetaan tilintarkastajan allekirjoittama tilintarkastuskertomus sekä tilintarkastuskertomukseen viittaava tilinpäätösmerkintä tilinpäätökseen (Halonen & Steiner 2010, 450 & 454).

2.2 Tilintarkastusvelvollisuus

Suomessa tilintarkastusvelvollisuudesta säädetään yhteisökohtaisissa laeissa sekä tilintarkastuslaissa. Tilintarkastusvelvollisen yhteisön tai säätiön on valittava itselleen tilintarkastaja ja varatilintarkastaja. Yhteisön valitessa tilintarkastajaksi tilintarkastusyhteisön, varatilintarkastajaa ei tarvitse valita (Patentti- ja rekisterihallitus 2017.)

Tilintarkastuslain (1441/2015) toisen luvun 2 §:n mukaan yhteisö tai säätiö on lähtökohtaisesti tilintarkastusvelvollinen, mikäli sen päättäneellä tai tätä edeltäneellä tilikaudella täyttyy seuraavista ehdoista vähintään kaksi:

- Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa.
- Liikevaihto ylittää 200 000 euroa.
- Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Poikkeuksena yleisestä tilintarkastusvelvollisuudesta ovat säätiöt, joiden on aina valittava tilintarkastaja. Lisäksi yhtiön on aina valittava tilintarkastaja, jos sen toiminta on pääasiassa arvopapereiden omistamista ja hallintaa ja yhtiö on kirjanpitolain 1. luvun 8 §:ssä tarkoitettu osakkuusyritys. Toisen poikkeuksen yleisistä tilintarkastusvelvollisuuden rajoista tekevät asunto-osakeyhtiöt, joissa tilintarkastaja on valittava, kun yhtiön rakennuksissa olevista huoneistoista vähintään 30 on osakkaiden hallinnassa. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017c.)

Yhteisö voi aina valita itselleen tilintarkastajan, vaikka se ei lain mukaan olisikaan pakollista. Tästä voidaan määrätä yhteisöä koskeissa säännöissä, kuten yhtiöjärjestyksessä tai yhtiösopimuksessa. Yhteisöissä, jotka eivät kuulu yleisen tilintarkastusvelvollisuuden piiriin, tilintarkastaja voidaan valita vähemmistöosakkaiden vaatimuksesta yhteisölainsäädännön perusteella. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017c.)

Tilintarkastuslain (1141/2015) 4.luvun 6 §:n mukaan tilintarkastajan on oltava riippumaton tilintarkastustoimeksiantoa suorittaessaan. Laissa on määritelty seikat, jotka uhkaavat tilintarkastajan riippumattomuutta. Tällaisiksi luetaan muun muassa henkilökohtaiset sidokset tarkastuksen kohteeseen tai sen johtoon.

2.3 Kirjanpidon tarkastus

Kirjanpidon tarkastuksessa selvitetään, onko kirjanpito laadittu kirjanpitolain mukaisesti ja onko kirjanpidossa tuotettu tieto asianmukaista tilinpäätöksen laadinnan kannalta. Keskeisiä tarkastuskohteita ovat kirjanpitoon

kirjattujen tapahtumien aitous ja todennettavuus. Näitä voidaan tarkastaa esimerkiksi tositteiden perusteella. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 246.)

Kirjanpidon, kuten muidenkin tilintarkastuksen osa-alueiden tarkastamiseen liittyvät toimenpiteet määräytyvät pitkälti tapauskohtaisesti riippuen tarkastettavasta yhteisöstä sekä tilintarkastajan ammatillisesta harkinnasta. Tilintarkastuslaissa ei ole varsinaisesti säädetty tarkkoja menetelmiä kirjanpidon tarkastukselle, vaan tilintarkastajan on noudatettava tarkastuksessaan hyvää tilintarkastustapaa, johon sisältyy muun muassa ISA-standardien noudattaminen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 245.)

2.4 Tilinpäätöksen tarkastus

Tilinpäätöksen tarkastuksessa tarkastetaan, onko tilikauden päättyessä laadittu tilinpäätös kirjanpitolain ja tarkastettavaa yhteisöä koskevan lainsäädännön mukainen. Tilinpäätökseen sisältyy tilikauden tuloslaskelma, tase ja liitetiedot. Lisäksi suuryritysten sekä yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen on sisällytettävä tilinpäätökseen rahoituslaskelma. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen, julkisten osakeyhtiöiden sekä yhtiöiden, jotka eivät ole mikro- tai pienyrityksiä on laadittava toimintakertomus tilinpäätöksen liitteeksi. Kaikkien kirjanpitovelvollisten on sisällytettävä tilinpäätökseen jokaiselle tuloslaskelman, taseen ja mahdollisen rahoituslaskelman erälle edellisestä tilinpäätöksestä johdettu vertailutieto. (Kirjanpitolaki 1997/1336, 3;1 §.)

Olennaista tilinpäätöksen tarkastuksessa on selvittää, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan tarkastettavan yhtiön toiminnan tuloksesta sekä taloudellisesta asemasta. Tilinpäätöksen oikeellisuus on tärkeää, sillä tilinpäätös on julkinen asiakirja, jota useat sidosryhmät käyttävät päätöksenteon apuna. (Rantala 2017.)

2.5 Hallinnon tarkastus

Tilintarkastajan on tilintarkastuskertomuksessaan huomautettava, jos yhtiön johtoon kuuluva tai muu vastuuvollinen henkilö on syyllistynyt sellai-

seen tekoon tai laiminlyöntiin, joka saattaa aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden yhteisöä kohtaan. Huomautus on annettava myös tilanteessa, jossa vastuuvollinen on rikkonut yhteisöä koskevaa lainsäädäntöä tai muita yhteisön sääntöjä, kuten yhteisöjärjestystä tai yhtiösopimusta. (Tilintarkastuslaki 1141/2015, 3;5 §.)

Edellä mainitun huomautusvelvollisuuden vuoksi tilintarkastajan on suoritettava hallinnon tarkastus. Tarkastuksessa selvitetään yhtiön johdon toiminnan lainmukaisuutta ja huolellisuutta yhteisön sääntöjen noudattamisessa (Tilintarkastustoimisto Auditor Oy 2016).

2.6 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus annetaan kultakin tilikaudelta allekirjoitettuna ja päivättyinä. Tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä:

- 1) *antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä*
- 2) *ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. (Tilintarkastuslaki 1141/2015, 3;5 §.)*

Tilintarkastuskertomus voi olla joko vakiomuotoinen tai mukautettu. Jos tarkastuksessa ei ole havaittu olennaista huomautettavaa, tilintarkastuskertomus annetaan vakiomuotoisena. Muussa tapauksessa tilintarkastuskertomus annetaan mukautettuna. (Halonen & Steiner 2010, 451.)

Mukautettu tilintarkastuskertomus voidaan antaa joko ehdollisena tai kielteisenä lausuntona. Ehdollinen lausunto annetaan tilanteessa, jossa lausunto on vakiomuotoinen tiettyjä osia lukuun ottamatta tai se on vakiomuotoinen tietyin edellytyksin. Tällaisessa tilanteessa tilinpäätös voi sisältää olennaisia virheitä, mutta niiden vaikutus ei ole laajalle ulottuva. Kielteinen lausunto annetaan tilanteessa, jossa tilinpäätös sisältää laajalle ulottuvia olennaisia virheellisyyksiä eikä näitä voida riittävästi kuvata ehdollisella lausunnolla. (Tomperi 2016, 160-162.)

Mukautettu tilintarkastuskertomus on kyseessä myös silloin, kun tilintarkastuskertomukseen lisätään joko huomautus tai lisätieto. Tilintarkastuslain (1141/2015) 3. luvun 5 §:n mukaan tilintarkastuskertomuksessa on annettava huomautus, jos tarkastettavan yhteisön vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä kohtaan tai jos vastuuvollinen on rikkonut yhteisöä koskevaa lakia, yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai muuta sääntöä.

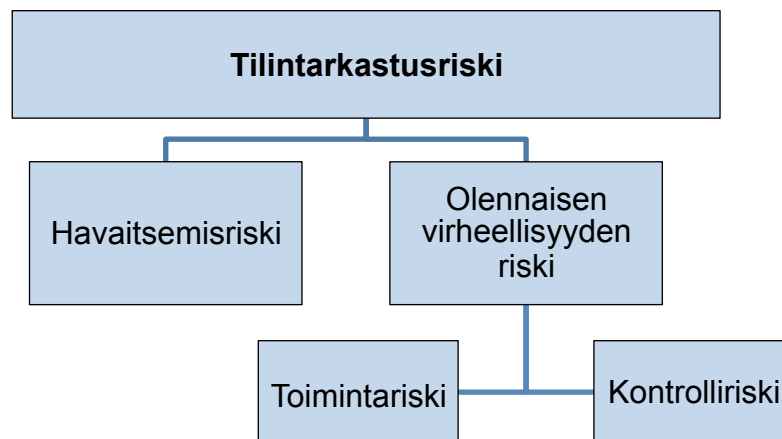
Tilintarkastaja voi lisätä tilintarkastuskertomukseen lisätiedon, mikäli hän kokee tarpeelliseksi korostaa lukijalle tiettyä tilinpäätöksessä esitettyä asiaa tai painottaa tiettyä seikkaa, joka saattaa olla olennainen yhteisön toiminnan jatkuvuuden kannalta. Lisätietoon tai huomautukseen ei voida kuitenkaan sisällyttää tilinpäätöstä täydentävää informaatiota. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017d.)

Tilintarkastaja voi jättää lausunnon antamatta, mikäli tilintarkastajan ei ole mahdollista varmistua tilinpäätöksen oikeellisuudesta tilintarkastusevidenssin puutteellisuuden vuoksi. Tällöin tilintarkastuskertomuksessa tulee todeta, että lausunto jätetään antamatta. (Tomperi 2016, 162-163.)

3 TILINTARKASTUSRISKI

3.1 Tilintarkastusriski

Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilintarkastaja antaa olennaisesti virheellisestä tilinpäätöksestä vakiomuotoisen lausunnon (Halonen & Steiner 2010, 45). Tilintarkastusriski voidaan määritellä kuvion 2 mukaisesti.

KUVIO 2. Tilintarkastusriski (Halonen & Steiner 2010, 46)

Havaitsemisriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilintarkastaja ei tilintarkastuksen yhteydessä havaitse tilinpäätöksessä esiintyvää olennaista virhettä tai puutetta. Olennaisen virheellisyyden riski käsittää riskin siitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen tai puutteellinen ennen tilintarkastusta. (Tomperi 2016, 33-34.) Olennaisen virheellisyyden riski voidaan edelleen jakaa kahteen osaan; toiminta- ja kontrolliriskiin (ISA 200 2016).

3.2 Toimintariski

Toimintariski kuvaa yksittäisen tilinpäätöserän tai toiminnon riskiä olennaiselle virheelle tai puutteelle (Tomperi 2016, 34). Riskin suuruus vaihtelee liiketapahtuman lajin, kirjanpidon tilin saldon ja tilinpäätöksessä esitettävän tiedon mukaan. Toimintariskiin vaikuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi taantuva toimiala sekä käyttöpääoman puute, jotka voivat vaarantaa toi-

minnan jatkuvuuden. Lisäksi monimutkaiset laskelmat tai kirjaukset, jotka sisältävät suurta arviointiepävarmuutta kasvattavat toimintariskiä. (ISA 200 2016.)

Toimintariski voidaan jakaa edelleen liiketoimintariskiin ja väärinkäytösriskiin. Näillä riskeillä voi usein olla sama lähde, joten havaitun liiketoimintariskin kohdalla tulee pohtia, voiko liiketoimintariskin lähde aiheuttaa myös väärinkäytösriskin. Esimerkiksi uuden kirjanpitojärjestelmän käyttöönottoon voi sisältyä liiketoimintariski tottumattoman käyttäjän tekemien tahattomien virheiden muodossa. Saman järjestelmän käyttöönottoon voi sisältyä myös väärinkäytösriski, mikäli uusi järjestelmä tarjoaa mahdollisuuden tuloksen manipuloimiselle tai varojen väärinkäytölle. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 50 & 52.)

3.3 Kontrolliriski

Toimintariskiä arvioitaessa ei huomioida asiaan liittyvää sisäistä valvontaa, vaan se huomioidaan kontrolliriskiä arvioitaessa. Kontrolliriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että yhteisön sisäinen valvonta ei estä tai havaitse ja korjaa tilinpäätöksessä esiintyvää olennaista virheellisyttä ajoissa. (ISA 200 2016.)

Tilintarkastajan on pyrittävä tunnistamaan ne riskitekijät, joiden välttämiseksi tarvitaan kontrolleja, ja muodostettava käsitys sisäisestä valvonnasta erityisesti osa-alueilta, jotka saattavat vaikuttaa olennaisesti tilinpäätöksen oikeellisuuteen. Tämän jälkeen tilintarkastajan on varmistuttava, että kontrollit toimivat suunnitellusti ja ammatillista harkintaa käyttäen päätettävä, estävätkö tai paljastavatko tunnistetut kontrollit tilinpäätöksen kannalta olennaiset virheellisyydet. (Halonen & Steiner 2010, 211-214.)

Sisäisellä kontrollilla voidaan tarkoittaa muun muassa tehtävien eriyttämistä, esimerkiksi rahavaroista vastaavan henkilön tehtäviin ei tulisi kuulua myyntisuoritusten kirjaamista kirjanpitoon (Halonen & Steiner 2010, 301). Esimerkiksi vaihto-omaisuuserän osalta tehtäviä eriyttävä kontrolliksi voi

olla se, että varaston inventointia suorittava henkilö ei ole vastuussa varastokirjanpidosta.

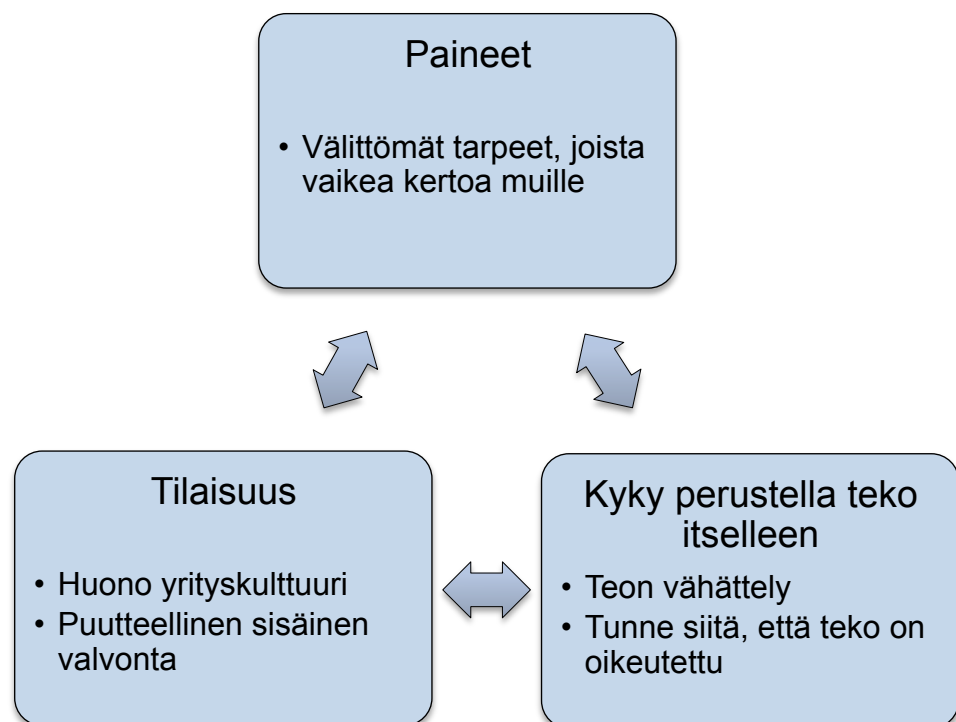
Tehokkaasti suunniteltu ja ylläpidetty sisäinen valvonta pienentää kontrolliriskiä, mutta luontaisten rajoitteiden vuoksi riskiä ei kuitenkaan täysin pystytä poissulkemaan, sillä inhimillisen virheen tai kontrollien tarkoituksenmukaisen sivuuttamisen mahdollisuus on aina olemassa. (Halonen & Steiner 2010, 199-200.) Esimerkiksi vaihto-omaisuuden inventoinnissa sisäisen kontrollin riskitekijöitä voivat olla varastolaskentaa suorittavien henkilöiden heikko perehdytys tai epärehellisyys laskennassa näpistysten peittämiseksi. Lisäksi johto saattaa sivuuttaa inventointiin liittyviä kontroleja nostamalla varaston arvoa perusteetta. (Halonen & Steiner 2010, 202-203.)

3.4 Väärinkäytösrisi

Tilinpäätöksessä voi olla olennaisen virheellisuuden riski myös väärinkäytöksen johdosta. Tätä riskiä kutsutaan väärinkäytösriskiksi ja se voi sisältyä sekä toiminta- että kontrolliriskiin. Väärinkäytöksellä tarkoitetaan tilannetta, jossa yksi tai useampi henkilö toimii tahallisesti väärin hankkiakseen epäoikeutettua tai laitonta hyötyä. Tekijänä voi olla yrityksen henkilöstö, toimiva johto, hallintoelimet tai ulkopuolinen taho. Tyypillisesti väärinkäytös on sitä merkittävämpi ja rahamääräisesti suurempi, mitä korkeammassa asemassa väärinkäytöksen tehnyt henkilö on. Tilintarkastajan näkökulmasta olennaisia väärinkäytöksiä ovat varojen väärinkäytöstä ja vääristelystä taloudellisesta raportoinnista, kuten tuloksen manipuloinnista aiheutuvat virheellisydet. (Halonen & Steiner 2010, 45 & 48; International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 429.)

Healyn ja Wahlenin (1998, 8) määritelmän mukaan tuloksen manipulointia on johdon harkintaa käyttäen tehty liiketapahtumien muokkaaminen taloudellisten raporttien muuttamiseksi. Motiivina tulosmanipuloinnille voi olla osakkeenomistajien harhaanjohtaminen yhtiön todellisesta taloudellisesta tilanteesta tai erilaisissa sopimusehdoissa määriteltujen taloudellisten ehtojen toteutumiseen vaikuttaminen.

Tuloksen manipulointi voi tapauksesta riippuen olla säännösten mukaista tai selkeästi niiden vastaista. Kaikissa tapauksissa ei kuitenkaan aina ole helppoa määrittää, onko tuloksen manipulointi säännösten mukaista vai niiden vastaista. (Nelson, Elliott & Tarpley 2003, 1.) Myös yhtiön henkilöstö voi syyllistyä tuloksen manipulointiin esimerkiksi peittääkseen varojen anastamisen tai saavuttaakseen bonuksia kirjaamalla virheellisiä tai perusteettomia liiketapahtumia (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 428).

KUVIO 3. Väärinkäytöskolmio (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 430)

Väärinkäytösriskin toteutumisen todennäköisyyttä voidaan tarkastella kuviossa 3 esitetyn väärinkäytöskolmion avulla. Mitä useampi väärinkäytöskolmion ehdoista toteutuu, sitä todennäköisempää väärinkäytöksen toteutuminen on. Mikäli kaikki ehdot toteutuvat, on väärinkäytöksen toteutuminen erittäin todennäköistä. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 429.)

Henkilöstön tai vastuuasemassa olevan henkilön tapauksessa väärinkäytös voi aiheutua esimerkiksi tavaran varastamisesta varastosta. Paineen tällaiselle väärinkäytökselle voivat luoda esimerkiksi merkittävät henkilökohtaiset velat. Tilaisuus väärinkäytökselle voi aiheutua tilanteessa, jossa sama henkilö osallistuu sekä varastokirjanpitoon että varaston inventointiin. Heikko sisäinen valvonta puolestaan mahdollistaa väärinkäytöksen tekemisen ilman, että sitä havaitaan. Tekijä voi perustella tekoa itselleen mielestään liian matalalla palkkatasolla tai sillä, että varastettu omaisuus ei ole yhtiön kannalta merkittävä. Väärinkäytös voi olla tilinpäätöksen kannalta olennainen, mikäli varastettu omaisuus on merkittävän arvokasta tai väärinkäytöksiä tapahtuu usein.

Johdon väärinkäytös voi ilmetä esimerkiksi tuloksen manipulointina. Paineen väärinkäytökselle voi aiheuttaa esimerkiksi ulkopuolisten tulosodotusten täyttäminen. Mikäli väärinkäytöksen tekijällä on mahdollisuus vaikuttaa kirjanpitoon tai varaston inventointiin, lisäämällä vaihto-omaisuuden arvoon nimikkeitä tai arvostamalla vaihto-omaisuuden tarkoituksellisesti väärin tekijä voi kasvattaa tulosta tai pienentää tappioita varaston muutoksen aiheuttaman tulosvaikutuksen verran. Esimerkissä tilaisuuden väärinkäytökselle tarjoaa sisäisten kontrollien sivuuttamisen mahdollisuus. Tekijä voi perustella tuloksen manipulointia mielestään sen pienellä vaikutuksella tai sillä, että tilikauden tulos on väärinkäytöksen tekijästä riippumattomista seikoista johtuen tavanomaista heikompi.

KPMG International tutki väärinkäytöksiä ja tyypillistä väärinkäytöksen tekijän profiilia vuonna 2016 julkaisemassaan Global profiles of the fraudsters -tutkimuksessa. Tutkimuksessa KPMG:n asiantuntijat tutkivat 750:tä väärinkäytökseen osallistunutta henkilöä 81:ssä eri maassa. Tutkimuksen mukaan tyypillisimpiä motiiveja taloudelliselle väärinkäytökselle olivat henkilökohtaisen edun tavoittelu, oma halu ja mahdollisuus väärinkäytökseen sekä taloudellisten tavoitteiden saavuttaminen joko bonuksen varmistamiseksi, työpaikan säilyttämiseksi tai yhtiön suojelemiseksi. KPMG Internationalin tutkimuksessa käsiteltiin myös väärinkäytösten havaitsemistapoja. Tulosten mukaan yli puolet väärinkäytöksistä havaittiin erilaisten yleisten vihjeiden avulla tai johdon havaitsemana. Ulkopuolisen tilintarkastuksen

osuus väärinkäytöshavainnoista oli vain kuusi prosenttia. Huomionarvoista tutkimuksessa oli myös se, että 21 prosenttia väärinkäytösten tekijöistä yksinkertaisesti jätti yhtiön sisäiset kontrollit huomiotta, eivätkä he juuri-kaan olleet huolissaan kiinnijäämisen mahdollisuudesta. (KPMG International 2016, 4, 12, 14, 16 & 26).

3.5 Vaihto-omaisuuden tilintarkastusriski

Vaihto-omaisuus eli varasto on taseen vaihtuvien vastaavien erä, joka sisältää joko sellaisenaan tai jalostettuna myytäväksi tarkoitetut tavarat tai palvelut (Kirjanpitolaki 1997/1336, 4;4 §). Taseessa vaihto-omaisuus on eriteltävä aineisiin ja tarvikkeisiin, keskeneräisiin tuotteisiin, valmiisiin tuotteisiin tai tavaroihin, muuhun vaihto-omaisuuteen sekä vaihto-omaisuudesta maksettuihin ennakkomaksuihin (Kirjanpitoasetus 1997/1339, 1;6 §).

Vaihto-omaisuuden varsinainen sisältö vaihtelee suuresti yhtiöstä ja sen toimialasta riippuen. Valmiiden tavaroiden kauppaa harjoittavalla yhtiöllä varasto koostuu tyypillisesti valmiista tuotteista. Loput aiemmin mainituista vaihto-omaisuuden erittelyistä koskevat lähinnä valmistustoimintaa harjoittavia yhtiöitä. Lisäksi esimerkiksi suunnittelu- tai palvelutoimintaa harjoittavassa yhtiössä keskeneräiset tuotteet voivat puolestaan fyysisten tuotteiden sijaan sisältää keskeneräisiä, laskuttamattomia töitä. (Tomperi 2015, 161.)

3.5.1 Vaihto-omaisuuden arvostusperiaatteet

Tilikauden päättyessä lasketaan varaston arvo, joka aktivoidaan taseeseen. Varasto arvostetaan tilinpäätöksessä lähtökohtaisesti hankintamenoon niiden hyödykkeiden osalta, joista odotetaan saatavan tuottoa tulevana tilikausina. Mikäli tavaroiden oletettu luovutushinta tai jälleenhankintameno on alhaisempi kuin alkuperäinen hankintameno, tulee varasto arvostaa alimman arvon mukaan. Varasto arvostetaan nimikekohtaisesti, joten hinnan lisäksi varastokirjanpidossa olevien nimikkeiden määrien on oltava oikeat todellisen varaston arvon saamiseksi. Taseeseen aktivoidun

varaston arvon muutos edellisestä tilikaudesta esitetään tuloslaskelmalla oikaisemassa tilikauden ostoja. Pienentynyt varaston arvo lisää tuloslaskelman kuluja ja kasvanut varaston arvo pienentää niitä. Näin saadaan myytyjen hyödykkeiden hankintameno kohdistettua samalle kaudelle kuin niistä saatu tuottokin on kirjattu. (Tomperi 2015, 32 & 35.)

Valmistustoimintaa harjoittavan yrityksen kohdalla varaston arvon määrittäminen ei ole aina yhtä yksinkertaista kuin vähittäiskauppaa harjoittavalla yrityksellä, sillä varasto sisältää usein eri tuotantovaiheessa olevia nimikkeitä. Tyypillisimmillään valmistustoimintaa harjoittavan yrityksen vaihto-omaisuus sisältää raaka-aineita, keskeneräisiä sekä valmiita tuotteita. Tällaisissa tapauksissa raaka-ainevarasto arvostetaan kuten tavaravarastokin. (Halonen & Steiner 2010, 347-348.)

Arvostaminen muuttuu haastavammaksi, kun raaka-ainetta jalostetaan ja varastoon tulisi kirjata keskeneräisiä ja valmiita tuotteita. Tällaisissa tapauksissa arvostukseen vaikuttavat valmistusprosessi ja valmistuskustannusten laskentamenetelmät. Valmistusprosessin luonteesta riippuen työstä tai koneiden käytöstä aiheutuvat ja muut välittömät valmistuskustannukset tulisi kohdistaa varastossa oleviin valmisteisiin. Myös muut välittömästi valmistukseen liittyvät välilliset kustannukset tulisi huomioida arvostuksessa. Valmiiden ja keskeneräisten tuotteiden kustannusten määrittäminen saattaa aiheuttaa haasteita sekä tilintarkastajalle että toimivalle johdolle. (Halonen & Steiner 2010, 348.)

3.5.2 Vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin lähteet

Tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota varaston tarkastuksessa aktivoitujen hyödykkeiden määrän sekä yksikköhinnan oikeellisuuteen. Lisäksi on varmistuttava, että tuloslaskelman ja taseen varaston muutos täsmäävät keskenään ja että vaihto-omaisuus on ryhmitelty oikein. (Tomperi 2016, 91.) Tilintarkastajan on myös selvitettävä, kuinka vaihto-omaisuuden valvonta ja varastokirjanpito on järjestetty (Halonen & Steiner 2010, 349).

Vaihto-omaisuuden olennainen virheellisyys syntyy tyypillisesti ali- tai yliarvostuksesta, joka johtuu useimmiten joko varastolaskennassa nimikkeiden todellista pienemmästä tai suuremmasta lukumäärästä, virheellisestä nimikekohtaisesta arvostuksesta tai näiden yhdistelmästä. Vaikka virheellisyys itsessään liittyykin melko yksinkertaisesti arvostukseen, on erilaisia virheellisyyteen johtavia tekijöitä useita. (Riistamaa 1999, 189.)

Olennaisen virheellisyyden riskit voivat liittyä yrityksen toimialaan tai yrityksen omaan toimintaan. Toimialaan liittyvän riskin voi aiheuttaa esimerkiksi tekninen kehitys, joka johtaa tiettyjen nimikkeiden vanhentumiseen ja täten aiheuttaa riskin yliarvostukselle (ISA 200 2016).

Yhtiön omaan toimintaan liittyvä riski voi olla esimerkiksi vaihto-omaisuuden alttius varkauksille. Arvokkaita, pienikokoisia ja helposti siirrettäviä nimikkeitä sisältävässä varastossa riski varkauksille on suurempi kuin suuria, vaikeasti siirrettäviä nimikkeitä sisältävässä varastossa. Tyypillisesti varastamista ehkäisevät kontrollit on mitoitettu vaihto-omaisuuden sisällön mukaan. (Halonen & Steiner 2010, 355.) Vaihto-omaisuuteen liittyviä väärinkäytösriskejä on kuvattu esimerkein kappaleessa 3.4.

Eräänlaisen riskin muodostavat varastot, joiden oikeellisuutta tilintarkastaja ei pysty määrittämään ilman asiantuntijan apua. Tällainen voi olla esimerkiksi kaivostoimintaa harjoittavan yrityksen varasto, jonka metallien määrä joudutaan normaalin inventoinnin sijaan arvioimaan laskennallisesti. (Halonen & Steiner 2010, 355.)

4 TILINTARKASTUSRISKIN TUNNISTAMINEN JA ARVIOINTI

4.1 Riskien tunnistamis- ja arviointiprosessi

Tyypillisesti ISA-standardeissa käytetään toiminta- ja kontrolliriskin sijaan molempien riskien kokonaisarviota kuvaavaa termiä ”olennaisen virheellisyyden riski”. Standardien mukaan tilintarkastaja voi kuitenkin arvioida nämä riskit yhdessä tai erikseen riippuen tilintarkastajan käyttämistä tilintarkastustekniikoista, käytännön näkökohdista sekä tilintarkastusmetodologiasta. ISA-standardit eivät siis velvoita jonkin tietyn menetelmän käyttämiseen, vaan niiden mukaan tärkeintä on tehdä asianmukaiset riskiarvioinnit riippumatta tavasta, jolla riskiarviointi tehdään. (ISA 200 2016.)

Riskien arvioiminen on tärkeä osa tilintarkastusprosessia ja se muodostaa perustan koko tilintarkastukselle. Jotta riskit voidaan arvioida, on ne ensin tunnistettava. Näin ollen riskiarviointi koostuu tunnistamis- ja arviointivaiheesta. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 419.)

Tunnistamisvaiheessa pyritään tunnistamaan riskien lähteet, määrittämään riskien mahdollisesti aiheuttamat virheellisyydet ja yhdistämään näiden mahdollisten virheellisyyksien vaikutukset niitä koskeviin tilinpäätöksen osa-alueisiin ja kannanottoihin. Arviointivaiheessa puolestaan tarkastellaan riskistä aiheutuvan virheen todennäköisyyttä ja riskin toteutuessa siitä aiheutuvaa rahamääräistä vaikutusta. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 452.)

Olennaisen virheellisyyden riskiä tulee arvioida tilinpäätös- ja kannanotto- tasolla. Tilinpäätöstasolla olennaisen virheellisyyden riskillä tarkoitetaan tilinpäätökseen kokonaisuutena liittyviä riskejä, joilla voi olla vaikutusta useaan kannanottoon. Kannanottotasolla olennaisen virheellisyyden riskillä tarkoitetaan toimivan johdon esittämiin väittämiin eli liiketapahtumien lajeihin, kirjanpidon tilien saldoihiin sekä tilinpäätöksessä esitettäviin tietoihin sisältyvää riskiä. Käytännössä kannanottotason riskiarvioinnissa siis jaetaan tilinpäätöksen sisältämät tiedot ja niiden taustalla olevat tapahtu-

mat pienemmiksi osiksi ja riskiä arvioidaan kannanottokohtaisesti. Tilintarkastajan käyttämiä kannanottoja ovat esimerkiksi kannanotot tilikauden aikana toteutuneiden liiketapahtumien oikeellisuudesta ja tapahtumisesta tai kannanotot tilien saldojen olemassaolosta ja täydellisyydestä. (Halonen & Steiner 2010, 170-173.)

Kannanottotasolla havaitsemisriski ja arvioitu olennaisen virheellisyyden riski ovat käänteisiä suhteessa toisiinsa. Mitä korkeammaksi olennaisen virheellisyyden riski on arvioitu, sitä enemmän tarvitaan tilintarkastusevidenssiä. Hankitun tilintarkastusevidenssin määrän kasvaessa havaitsemisriski pienenee. Matalaksi arvioitu olennaisen virheellisyyden riski puolestaan pienentää tarvittavan evidenssin määrää ja kasvattaa näin ollen havaitsemisriskiä. (ISA 200 2016.)

4.2 Käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä

Riskien tunnistamisvaiheessa selvitetään yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen avulla ne tekijät, jotka voivat aiheuttaa olennaisen virheellisyyden tilinpäätöksessä. Mitä tarkempi käsitys tilintarkastajalla on yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä, sitä tarkemmin riskitekijät voidaan tunnistaa. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 419.)

Tilintarkastajan on hankittava riittävä käsitys yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä keräämällä riittävä määrä tarkastettavaa yhteisöä koskevaa informaatiota. Tilintarkastaja voi käyttää myös aiempaan kokemukseen ja aiempiin tilintarkastuksiin pohjautuvaa tietoa yhteisöstä. Tällöin hänen on kuitenkin varmistuttava siitä, että tieto on yhä validia parhaillaan suoritettavan tilintarkastuksen kannalta. (ISA 315 2016.) Informaatiota tulisi hankkia siten, että tilintarkastaja pystyy muodostamaan käsityksen taulukossa 2 esitettävistä osa-alueista. On syytä huomioida, että käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä ei rajoitu vain riskien tunnistamisvaiheeseen, vaan se on koko tilintarkastuksen ajan jatkuva prosessi. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 424.)

TAULUKKO 2. Yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostettavan käsityksen kannalta keskeiset osa-alueet (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 423)

OSA-ALUE	SISÄLTÖ
1. Ulkoiset tekijät	<ul style="list-style-type: none"> - Toimialan erityispiirteet - Toimialaa koskeva sääntely - Tilinpäätösnormisto
2. Yhteisön luonne	<ul style="list-style-type: none"> - Toiminnot ja avainhenkilöt - Omistus ja hallinto - Sijoitukset, rakenne ja rahoitus
3. Tilinpäätöksen laatimisperiaatteet	<ul style="list-style-type: none"> - Valinta ja soveltaminen - Syyt muutoksiin - Soveltuvuus yhteisölle
4. Yhteisön tavoitteet ja strategiat	<ul style="list-style-type: none"> - Liiketoimintastrategiat ja –suunnitelmat - Taloudelliset vaikutukset ja otetut riskit
5. Taloudellisen tuloksen mittaaminen / seuraaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Mitä mitataan - Kuka seuraa taloudellista tulosta
6. Tilintarkastuksen kannalta relevantti sisäinen valvonta	<ul style="list-style-type: none"> - Prosessit ja relevantit kontrollit, jotka pienentävät riskejä yhteisön ja liiketapahtumien tasolla

Tilintarkastaja voi hankkia tietoja sekä ulkoisista että sisäisistä lähteistä. Kerättävä tieto voi olla joko taloudellista tai muuta kuin taloudellista informaatiota. Sisäisistä lähteistä saatavat tiedot koskevat tyypillisesti tarkastettavaa yhteisöä. Ulkoisista lähteistä saatavat tiedot koskevat usein koko toimialaa tai muuta suurempaa kokonaisuutta. Sisäisiä informaatiolähteitä voivat olla esimerkiksi yhteisön taloudelliset raportit ja tavoitteet. Ulkoisia informaatiolähteitä voivat puolestaan olla esimerkiksi ulkopuolisilta saata-

va toimialatieto tai viranomaisilta saatava tieto. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 421-422.)

4.3 Riskien tunnistaminen

Tilintarkastajan on suoritettava riskienarviointitoimenpiteitä tunnistaakseen olennaisen virheellisyyden riskit ja luodakseen perustan niiden arvioimiselle. ISA-standardin 315 mukaisia riskienarviointitoimenpiteitä ovat tiedustelujen tekeminen johdolle tai muille yhteisössä toimiville henkilöille, analyttiset toimenpiteet sekä havainnointi ja yksityiskohtien tarkastaminen. Vaikka riskienarviointitoimenpiteet tuottavat tilintarkastusevidenssiä, tulee tilintarkastajan täydentää hankittua evidenssiä muilla tilintarkastustoimenpiteillä, kuten aineiston tarkastuksella ja kontrollien testauksella, voidakseen luoda tilintarkastusevidenssistä perustan tilintarkastuslausunnolle. (ISA 315 2016.)

Toimivalle johdolle ja muille osoitettavissa tiedusteluissa sovelletaan edellisessä kappaleessa käsitellyn ISA-standardin 315 lisäksi ISA-standardia 240, joka käsittelee olennaisen virheellisyyden riskiä väärinkäytösten kannalta. ISA-standardeissa on määritetty väärinkäytöksiä koskevan tiedustelun painopisteet. Tiedusteluiden tarkoituksena on selvittää, onko johdon tai hallintoelinten tiedossa yhteisöä koskevaa todellista, epäiltyä tai väitettyä väärinkäytöstä. Tiedusteluissa kartoitetaan muun muassa sitä, miten johto arvioi ja tunnistaa väärinkäytösriskit, jotka saattavat aiheuttaa olennaisen virheen tilinpäätökseen, ja kuinka näihin riskeihin vastataan. (ISA 240 2016.)

Väärinkäytösriskin lisäksi tilintarkastajan on tehtävä tiedusteluja myös muista seikoista johtuvan olennaisen virheellisyyden riskin arvioimiseksi. Vaikka suurin osa tiedusteluilla hankitusta tiedosta saadaan yleensä toimivalta johdolta, voi tilintarkastaja tehdä tiedusteluja myös muille yhteisössä toimiville henkilöille. Näiden keskusteluiden perusteella voidaan saada hyödyllistä lisäinformaatiota esimerkiksi yhteisön eri osastojen toimintavoista sekä eri toimintoihin liittyvistä mahdollisista riskeistä. (ISA 315 2016.)

Tilintarkastajan on suoritettava myös analyyttisiä riskienarviointitoimenpiteitä, joilla voidaan saada selville uusia yhteisöä koskevia seikkoja. Analyyttisillä toimenpiteillä pyritään tunnistamaan tietojen keskinäiset suhteet ja vertailemaan niitä. Epäjohdonmukaisuudet tietojen välillä voivat indikoida olennaisen virheellisyyden riskin mahdollisuudesta. Analyyttisten toimenpiteiden avulla voidaan havaita esimerkiksi poikkeuksellisia suhdeluksia tai tapahtumia, joista voi olla hyötyä olennaisen virheellisyyden riskien arvioinnissa. Esimerkiksi tarkastettavan tilinpäätöksen vertailu aiempien tilikausien tilinpäätöksiin tai koko toimialaa koskevien taloudellisten raporttien vertailu tarkastettavan yhteisön raportteihin ovat analyyttisiä toimenpiteitä. Riskiarvioinnin tueksi tehtävät analyyttiset toimenpiteet voivat toimia samalla myös muina tilintarkastustoimenpiteinä. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 133; ISA 315 2016.)

Havainnoinnin ja yksityiskohtaisen tarkastuksen tavoite on tukea aiemmin johdolta tiedustelemalla saatua informaatiota ja antaa lisätietoa käsityksen muodostamiseksi yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä. Yksityiskohtaisen tarkastuksen kohteena voivat olla esimerkiksi erilaiset asiakirjat tai raportit. Havainnoin kohteena voivat olla esimerkiksi yhtiön toimitilat, tuotantolaitokset tai johdon toimintatavat. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 134-135.)

4.4 Riskien arviointi

Riskien tunnistamisen jälkeen riskit tulee arvioida. Arviointivaiheessa tilintarkastajan on arvioitava tunnistetusta riskistä aiheutuvan virheellisyyden todennäköisyyttä ja lisäksi arvioitava riskin rahamääräistä vaikutusta sen toteutuessa. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 452.)

Virheellisyyden todennäköisyys voidaan määrittää useammalla tavalla. Riskin todennäköisyyttä voidaan mitata numeroasteikolla tai sitä voidaan kuvata sanallisesti, esimerkiksi asteikolla matala-keskitaso-korkea. Arvioi-
dessa riskin rahamääräistä vaikutusta, tulisi arviointi suhteuttaa tiettyyn

rahamäärään. Tämä rahamäärä voi olla esimerkiksi tilintarkastusta suunniteltaessa määritettävä olennaisuusraja eli se rahamäärä, jota pidetään koko tilinpäätöksen kannalta merkittävänä olennaisena virheellisyytenä. Rahamääräisen vaikutuksen arvioimiseksi voidaan käyttää samoja asteikkoja kuin edellä mainitun virheellisyyden todennäköisyyden arvioinnissa. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 452.)

Kun riskin todennäköisyys ja rahamääräinen vaikutus on arvioitu, voidaan näiden perusteella muodostaa arvio kokonaisriskitasosta. Jos edellä mainitut riskin ominaisuudet on arvioitu numeroilla, voidaan kokonaispistearvo muodostaa kertomalla saadut arvot keskenään. (International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012, 453.)

5 CASE: TILINTARKASTUSYHTEISÖ X: N ASIAKASSALKKU

5.1 Asiakasdatan sisältö

Tutkimusta varten saatu asiakasdata koostuu pääasiassa päijäthämäläisistä yrityksistä sekä yrityksistä, joiden kirjanpitoa on hoidettu päijäthämäläisissä tilitoimistoissa. Yritykset ovat PK-yrityksiä ja ne toimivat eri toimialoilla, joten niiden vaihto-omaisuuden sisältö vaihtelee. Aineisto ei kuitenkaan sisällä yrityksiä, joiden vaihto-omaisuus koostuu arvopapereista. Asiakasdatan varastot koostuvat aineista ja tarvikkeista, keskeneräisistä ja valmiista tuotteista tai näiden yhdistelmistä.

Toimeksiantajan asiakassalkusta johdetusta datasta on käytettävissä yhtiökohtaisesti tiedot taseen loppusummasta, omasta pääomasta, tuloksesta sekä vaihto-omaisuuden määrästä. Muita yhtiötä koskevia tietoja tai aiempien tilikausien tietoja ei ole käytettävissä. Luvut on johdettu tilinpäätöksistä tilikausilta 1.1.-31.12.2016 sekä murretuilta tilikausilta, jotka ovat alkaneet tai päättyneet vuonna 2016. Tilinpäätökset on tilintarkastettu aikavälillä 1.1.-30.6.2017.

Tutkimuksen seuraavissa luvuissa määritellään riskiarviointia varten soveltuvat taloudelliset mittarit ja niille soveltuvat raja-arvot tilintarkastusriskin arvioimiseksi. Lisäksi määritellään riskitasot kullekin asiakasdatan yhtiölle vaihto-omaisuuteen liittyvästä toimintariskistä ja väärinkäytösriskistä. Riskitasot määritetään välille matala-keskitaso-korkea. On kuitenkin huomiotava, että toimeksiantajan asiakasdata sisältää vain muutamien tilinpäätöserien tiedot, joten tulokset tulevat olemaan lähinnä suuntaa antavia. Lopullinen tilintarkastusriski muodostuu yhtiökohtaisesti ja sen määrittämiseksi on muodostettava käsitys yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä.

5.2 Tunnusluvut toimintariskin arvioimiseksi

Lähtökohtaisesti suurempaan vaihto-omaisuuteen kohdistuu suurempi riski kuin pieneen, joten suurempaan varastoon tulisi kohdistaa enemmän tarkastustoimenpiteitä. Suhteellisesti suuressa varastossa voi esiintyä

myös suurempi rahamääräinen virhe. Tilintarkastusriskin raja-arvojen määrittämiseksi tulisi selvittää, minkä kokoista vaihto-omaisuutta voidaan yleisellä tasolla tarkasteltuna pitää suurena tai pienenä. Tyypillisen vaihto-omaisuuden koon selvittämiseksi tutkimuksessa tukeudutaan toimeksiantajan asiakasdataan. Jotta riskitason mittarit soveltuvat koko asiakasdatale, toimintariskin arviointiin käytetään rahamääräisten mittareiden sijaan vaihto-omaisuuden ja taseen loppusumman suhdetta eli vaihto-omaisuuden painoarvoa. Vaihto-omaisuuden painoarvo lasketaan kaavalla:

$$\text{Vaihto – omaisuuden painoarvo} = \frac{\text{Vaihto – omaisuus}}{\text{Taseen loppusumma}} \times 100$$

Lopullista tarkastusriskiä arvioitaessa voidaan tehdä analyttisiä toimenpiteitä ja vertailla vaihto-omaisuuden määrän ja muiden tilinpäätöksen lukujen välisiä muutoksia. Kasvanut vaihto-omaisuus voi indikoida olennaisen virheellisyden riskistä, mikäli kasvu ei ole linjassa muiden tilinpäätöksen lukujen, kuten myynnin kehityksen kanssa. Äkillisesti kasvanut varasto voi olla merkki esimerkiksi väärinkäytöksestä, jossa varaston arvoa on perusteetta nostettu tai siitä, että varasto sisältää epäkuranttia tavaraa. Kasvanut varaston arvo pienentää tuloslaskelmalla materiaali- ja palvelukustannuksia ja vaikuttaa tulokseen positiivisesti.

Lopullinen riskiarvio tulee aina tehdä tapauskohtaisesti yhtiöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen perusteella. Varaston koon perusteella tehtävän tarkastusriskin arvioinnissa on huomioitava, että varaston koko ja sisältö vaihtelevat eri toimialoilla sekä yhtiöittäin.

5.3 Toimintariskin raja-arvojen määrittäminen

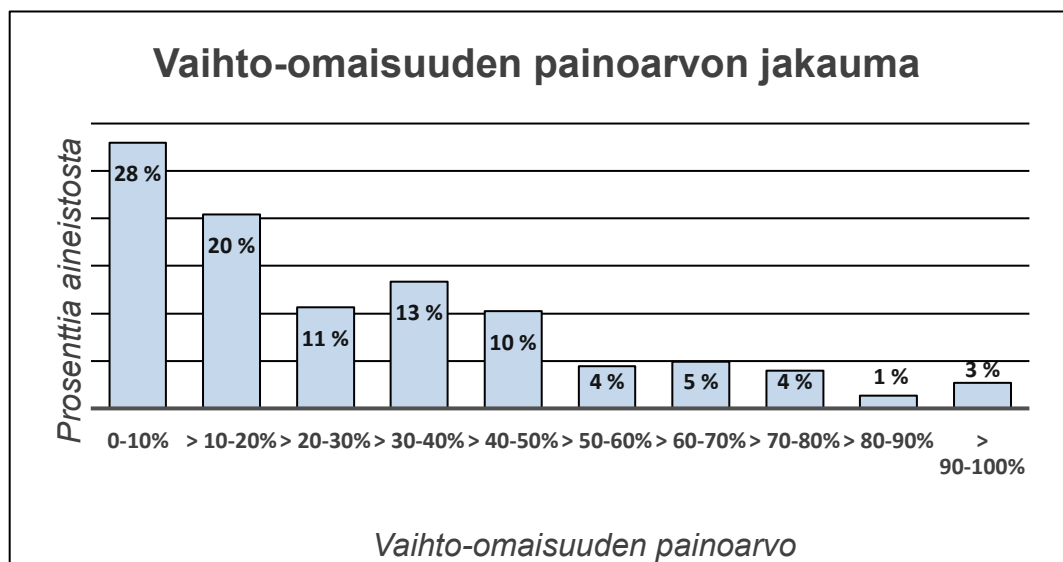
Tutkimuksessa toimintariskin arviointiin käytetään vaihto-omaisuuden painoarvoa. Toimeksiantajan asiakasdatassa yhtiöiden vaihto-omaisuuden painoarvo vaihtelee välillä 0,06 % – 99,25 %. Euromääräisesti vaihto-omaisuus vaihtelee tuhannesta eurosta 26,5:een miljoonaan euroon. Ai-

neiston vaihto-omaisuuden painoarvosta lasketut tilastolliset tunnusluvut esitetään taulukossa 3.

TAULUKKO 3. Asiakasdatasta lasketut vaihto-omaisuuden painoarvon tilastolliset tunnusluvut

Tunnusluku	Vaihto-omaisuuden painoarvo
Keskiarvo	28%
Alakvartiili	8%
Mediaani	22%
Yläkvartiili	41%

Tarkemman käsityksen saamiseksi tyypillisestä vaihto-omaisuuden painoarvosta laskettiin lisäksi aineiston vaihto-omaisuuden painoarvojen jakauma kymmenen prosentin vaihteluväleillä. Tulokset esitetään kuviossa 4.

KUVIO 4. Vaihto-omaisuuden painoarvojen jakauma asiakasdatassa.

Kuviosta 4 voidaan havaita, että 48 %:lla aineiston yhtiöistä vaihto-omaisuus muodostaa 20% tai vähemmän taseen loppusummasta. Seuraava selkeä ryhmä muodostuu yhtiöistä, joiden vaihto-omaisuuden painoarvo ylittää 20 %, mutta on kuitenkin enintään 50 %. Tähän ryhmään

lukeutuu 34 % aineiston yhtiöistä. Yhtiöt, joiden vaihto-omaisuuden painoarvo on yli 50 % taseesta, muodostavat selkeän vähemmistön. Näitä yhtiöitä aineistossa on 17 %. Kuviosta voidaan tehdä johtopäätös, että tyypillisesti vaihto-omaisuuden painoarvo asettuu 20 %:n alapuolelle.

TAULUKKO 4. Riskitason vaihteluvälit vaihto-omaisuuden painoarvolle

Vaihto-omaisuuden painoarvo	Riskitaso	Yhtiöiden määrä (prosenttia aineistosta)
0 % - 20 %	Matala	109 (48,4%)
> 20 % - 50 %	Keskitaso	77 (34,2%)
> 50 % - 100 %	Korkea	39 (17,3%)

Taulukossa 3 ja kuviossa 4 esitettyjen tietojen perusteella määriteltiin toimintariskin arvioimiseksi vaihto-omaisuuden painoarvolle taulukossa 4 esitetyt vaihteluvälit. Vaihto-omaisuuden painoarvon kasvaessa toimintariskin riskitaso kasvaa.

5.4 Tunnusluvut väärinkäytösrisikin arvioimiseksi

Asiakasdatasta laskettavien tunnuslukujen perusteella voidaan arvioida vaihto-omaisuuteen kohdistuvaa väärinkäytösriskiä tarkastelemalla tunnuslukuja ja väärinkäytöksen motiiveja. Yksittäisen ihmisen henkilökohtaisen taloudellisen edun vuoksi tehtyä väärinkäytöstä on haastava arvioida lukujen perusteella, mutta yhtiön taloudellisten raporttien muuttamiseksi tehtyä väärinkäytöstä voidaan tarkastella datasta johdettavien omavaraisuusasteen sekä vaihto-omaisuuden painoarvon perusteella.

Tutkimuksessa väärinkäytösrisikin mahdollisuutta arvioidaan tuloksen manipuloinnin näkökulmasta. Tutkimuksessa väärinkäytösriskiä arvioitaessa on oletuksena, että yhtiön johto nostaa varaston arvoa perusteetta yhtiön omavaraisuusasteen parantamiseksi.

Vaihto-omaisuuteen kohdistuvaa väärinkäytösriskiä arvioidaan tutkimuksessa vaihto-omaisuuden painoarvon ja omavaraisuusasteen perusteella laaditun kokonaisriskiarvion avulla. Omavaraisuusaste on vakavaraisuuden mittari, joka kuvaa yhtiön oman pääoman suhdetta kokonaispääomaan. Hyvä omavaraisuusaste viestii siitä, että yhtiö on taloudellisesti terve ja sillä on riittävästi omaa pääomaa mahdollisten tulevien tappioiden kattamiseksi. (Alma Talent Oy, 2017.) Omavaraisuusaste lasketaan kaavalla:

$$\text{Omavaraisuusaste} - \% = \frac{\text{Oma pääoma}}{\text{Taseen loppusumma}} \times 100$$

Ulkopuolisten rahoittajien ja muiden sidosryhmien silmissä hyvän omavaraisuusasteen omaava yhtiö on tyypillisesti luotettavampi kuin heikon omavaraisuusasteen omaava yhtiö. Hyvän omavaraisuusasteen omaavaan yhtiöön kohdistuu luotonantajan tai tavaran myyjän näkökulmasta pienempi luottotappioriski kuin heikon omavaraisuusasteen omaavaan yhtiöön. Näin ollen vakavarainen yhtiö saa helpommin ja edullisemmin ulkopuolista rahoitusta ja sen on helpompi saada ostettua tavaraa laskulle sen sijaan, että se joutuisi käyttämään ennakkomaksuja tai käteistä maksumuutoksissaan. (Eklund & Kekkonen 2016, 162.)

Tutkimuksessa tehtävän riskiarvioinnin kannalta omavaraisuusaste valikoitui riskimittariksi, sillä edellä mainittujen tekijöiden vuoksi yritykset haluavat pitää tunnusluvun hyvänä. Omavaraisuusasteen parantaminen tai sen säilyttäminen ennallaan voivat olla motiiveja vaihto-omaisuuden perusteettomalle arvonnostamiselle. Omavaraisuusastetta nostamalla voidaan pyrkiä täyttämään esimerkiksi pankin kovenanttiehtoja tai lisäämään luottamusta muiden sidosryhmien keskuudessa.

Taulukossa 5 esitetään yleisesti käytössä olevat omavaraisuusasteen ohjearvot. Arvot vaihtelevat hieman eri lähteistä riippuen, mutta ovat kuitenkin suuruusluokaltaan samoja. Nämä arvot kuvaavat hyvin yhtiön taloudellista tilaa ja niillä tilintarkastaja voi arvioida toiminnan jatkuvuutta.

TAULUKKO 5. Omavaraisuusasteen yleiset ohjearvot (Yritystutkimus ry 2011, 66)

Omavaraisuusaste	Tunnusluvun kuvaus
> 40 %	Hyvä
20 - 40 %	Tyydyttävä
< 20 %	Heikko

Ohjearvot eivät kuitenkaan indikoi väärinkäytöksen mahdollisuudesta, jos oletuksena on, että väärinkäytöksellä pyritään täyttämään kovenanttiehtoja. Luotettavamman väärinkäytösriskiarvion tekemiseksi on selvitettävä, mille tasolle omavaraisuuskovenantti tyypillisesti asetetaan.

5.5 Väärinkäytösrisikin raja-arvojen määrittäminen

Väärinkäytösrisikin arvioinnin suhteen vaihto-omaisuuden painoarvolle ei ole tarvetta määrittää uusia raja-arvoja, sillä aiemmin määritellyt raja-arvot soveltuvat myös väärinkäytösrisikin arviointiin. Kuten kappaleessa 5.4 todettiin, omavaraisuusasteen raja-arvojen määrittämiseksi on selvitettävä, mille tasolle pankin omavaraisuusastekovenantti tyypillisesti asettuu.

Omavaraisuusastekovenantin määräytymisestä on heikosti julkista tietoa saatavissa, sillä pankkien rahoitukseen liittyvät ehdot ja niiden määräytyminen ovat pitkälti liikesalaisuuksia. Tutkimusta varten lähetettiin sähköpostitse kyselyitä kahdeksaan eri pankkiin Päijät-Hämeen alueella. Sähköpostitse lähetetyllä kyselyllä pyrittiin saamaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mille tasolle omavaraisuusaste tyypillisesti määritetään kovenantin ehdoksi ja vaihtelee vaadittava omavaraisuusaste paljon tapauskohtaisesti?
- Mihin omavaraisuusastetta koskevan kovenanttiehdon määrittäminen perustuu?
- Jos kovenanttiehto ei täyty omavaraisuusasteen osalta, mitä vaikutuksia sillä on rahoituksen hintaan ja sen saamiseen?

Vastausprosentti jäi heikoksi, sillä kokonaan vastaamatta jätti neljä pankkia ja yhdestä pankista kieltäydyttiin vastaamasta, sillä kyselyn aiheet liittyvät suoraan heidän liiketoimintaan ja liikesalaisuuksiin. Vastauksia saatiin kolmesta eri pankista. Pankkeihin viitataan tutkimuksessa Pankkeina A, B ja C.

Pankin A edustaja totesi lyhyesti: ”Omavaraisuuskovenantin käyttö vaihtelee tapauskohtaisesti pohjautuen yhtiön rahoitusrakenteeseen, liiketoiminta- ja rahoitusriskiin sekä pankkimme vakuusasemaan”. Lisäksi hän totesi, ettei kysymyksiin pysty juurikaan vastaamaan yleisellä tasolla.

Pankin B edustaja painotti vastauksessaan, että kovenantin määrittelyssä tulee olla suhteellisen tiukka ja se on hyvä asettaa hieman asiakkaan ennusteiden alapuolelle. Jos kovenantti asetetaan liian pieneksi, ei siitä ole olennaista hyötyä eikä se myöskään ennaltaehkäise epätoivottua käyttäytymistä kuten liiallista voitonjakoa tai investointeja. Kovenantin tasoon liittyen Pankki B:n edustaja totesi, että riittävä omavaraisuusasteen taso vaihtelee toiminnan luonteesta riippuen. Kuitenkin 20 %:n taso on lähes millä tahansa toimialalla jo kriittisen alhainen. Pankin B edustajan vastauksesta ei käynyt ilmi tarkkoja omavaraisuusastekovenantin tasoja.

Pankki C:n edustajan toivomuksesta kysely toteutettiin Pankki C:n tiloissa siten, että haastattelijat olivat itse paikalla. Keskustelussa ilmeni, että tyypillinen omavaraisuusastekovenantin taso asettuu tapauskohtaisesti 25 – 35 %:n välille. Asteikon alarajoille mentäessä on rahoittajalla oltava vahva näkökulma siitä, että asiakkaan tulevaisuuden kehitys on myönteistä. Asteikon ylärajoilla omavaraisuusaste nähdään vahvana, sillä tällöin asiakkaalla katsotaan olevan riittävästi puskuria mahdollisten heikkojen vuosien varalle. Kovenantin rikkoutumisen seurauksiksi mainittiin muun muassa lainamarginaalin korottaminen tai luoton purkaminen.

Pankkien kanssa käydyn kirjeenvaihdon ja keskusteluiden perusteella voidaan todeta, että pankit eivät ole kovin halukkaita vastaamaan kovenantteihin liittyviin, tarkkoja arvoja ja määräytymisperusteita koskeviin kysymyksiin. Vastausten perusteella havaittiin, että nämä asiat ovat usein mel-

ko arkaluontoisia, eikä niitä mielellään kerrota ulkopuolisille. Lisäksi havaittiin, että tarkkoja yleispäteviä arvoja on vaikea määrittää.

Tutkimuksen kannalta olennaisimpaan kysymykseen omavaraisuuskovenantin tasosta saatiin heikosti tietoa. Pankki B:n mukaan 20 % on erittäin alhainen millä tahansa toimialalla ja Pankki C:n mukaan kovenanti asettuu tyypillisesti 25 – 35 %:n välille. Näiden arvojen perusteella omavaraisuusasteelle asetetaan taulukossa 6 esitettävät raja-arvot väärinkäytösriskin arvioimiseksi.

TAULUKKO 6. Omavaraisuusasteen raja-arvot väärinkäytösriskin arvioimiseksi

Omavaraisuusaste	Riskitaso	Yhtiöiden määrä (prosenttia aineistosta)
< 25 %	Keskitaso	67 (29,8 %)
25 % - 35 %	Korkea	25 (11,1 %)
> 35 %	Matala	133 (59,1 %)

Koska kyselyiden perusteella pankit lähtökohtaisesti edellyttävät asiakkaaltaan minimissään 25 - 35 %:n omavaraisuusastetta rahoituksen saamiseksi, asettuu väärinkäytösriskin korkein riskitaso tälle omavaraisuusasteen vaihteluvälille. Yhtiöissä, joiden omavaraisuusaste asettuu tälle vaihteluvälille tilinpäätöshetkellä, on nähtävissä motiivi väärinkäytökselle. Näillä yhtiöillä myös väärinkäytöksestä saatava konkreettinen hyöty on suurin.

Keskitason riskitasoon kuuluvat yhtiöt, joiden omavaraisuusaste on alle 25 %. Näillä yhtiöillä tarkastettavan tilinpäätöksen perusteella laskettu omavaraisuusaste jää pankin vaatimien ehtojen alapuolelle. Tästä syystä väärinkäytöksen motiivi ei ole yhtä selkeä kuin korkeimmassa riskitasossa, sillä tuloksen manipuloinnista saatava konkreettinen hyöty ei lähtökohtaisesti ole yhtä suuri kuin korkeimman riskitason yhtiöissä. Koska yhtiöiden omavaraisuusaste on kuitenkin heikko, motiivi sen nostamiseksi on olemassa esimerkiksi yleisen luotettavuuden lisäämiseksi sidosryhmien näkökulmasta.

Matalaan riskitasoon kuuluvat yhtiöt, joiden omavaraisuusaste on yli 35%. Näiden yhtiöiden omavaraisuusaste on hyvä, joten motiivia omavaraisuusasteen parantamiselle ei ole nähtävissä.

Tutkimuksessa väärinkäytösrisiä arvioidaan vaihto-omaisuuden painoarvon ja omavaraisuusasteen riskikertoimista laskettavan kokonaispistearvon perusteella. Kokonaispistearvo muodostetaan kertomalla tunnuslukujen riskikertoimet keskenään. Jotta kokonaispistearvo voidaan laskea, tulee kullekin tunnusluvulle määrittää oma yksittäinen riskikerroin yksittäiseen riskitasoon perustuen. Taulukossa 7 havainnollistetaan kunkin tunnusluvun arvoille määritetyt riskitasot ja niiden riskikertoimet.

TAULUKKO 7. Tunnuslukujen riskitasot ja riskikertoimet yksittäin

VOM-painoarvo	Omavaraisuusaste	Riskitaso yksittäin	Riskikerroin yksittäin
0 – 20 %	> 35 %	Matala	1
> 20 – 50 %	< 25 %	Keskitaso	2
> 50 – 100 %	25 % – 35 %	Korkea	3

Lähtökohtaisesti vaihto-omaisuuteen kohdistuva väärinkäytösrisi on korkeimmillaan, kun vaihto-omaisuuden painoarvo on korkea ja omavaraisuusaste on tilinpäätöksessä sillä tasolla, että sen nostamisesta olisi ollut konkreettista hyötyä yhtiön toiminnalle. Varaston arvoa perusteettomasti nostamalla saadaan aikaan tuloslaskelman varaston muutoksen kautta positiivinen tulosvaikutus, joka kasvattaa yhtiön omaa pääomaa tai minimoi sen pienenemistä. Lopputuloksena omavaraisuusaste saadaan pidettyä rahoittajien ja muiden sidosryhmien silmissä hyväksyttävällä tasolla.

TAULUKKO 8. Väärinkäytösrisikin kokonaisriskitason määräytyminen kokonaispistearvon perusteella

Kokonaispistearvo	Kokonaisriskitaso
1 tai 2	Matala
3 tai 4	Keskitaso
6 tai 9	Korkea

Taulukossa 8 on havainnollistettu kokonaisriskitason määräytyminen kokonaispistearvon perusteella. Mitä korkeammaksi kokonaispistearvo muodostuu, sitä suuremmaksi kokonaisriskitaso arvioidaan. Esimerkiksi, jos yhtiön omavaraisuusaste on 25 – 35 %:n välillä ja vaihto-omaisuuden painoarvo > 20 – 50 %, saadaan omavaraisuusasteen riskikertoimeksi kolme ja vaihto-omaisuuden painoarvon riskikertoimeksi kaksi. Kokonaispistearvoksi muodostuu täten näiden kahden luvun tulo eli kuusi.

5.6 Riskiarviointimittareiden soveltaminen asiakasdataan

Toimeksiantajalta saatu asiakasdata on Excel-muodossa, joten myös tutkimuksessa riskiarvioinnin tekemiseen hyödynnettiin Excel-laskentataulukkoa. Kuvassa 1 havainnollistetaan riskiarvioinnissa käytetty laskentataulukko.

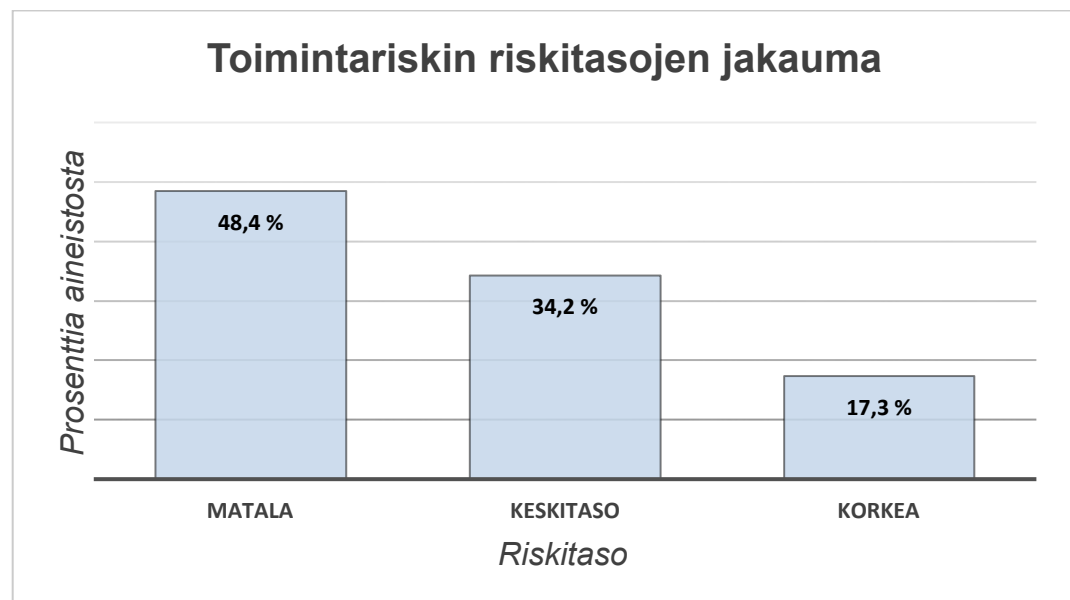
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
9	Alkuperäiset tiedot, T€					Tunnusluvut		Riskikertoimet		Väärinkäytösrisikin kokonaisarvio	
10											
11	Yritys	Tase	OPO	Varasto	Tulos	VOM-paino	OVA	VOM-paino	OVA	Kokonaispistearvo	Riskitaso
12											
13	Y 177	75	21	43	2	57,3 %	28,0 %	3	3	9	Korkea
14	Y 59	866	286	569	7	65,7 %	33,0 %	3	3	9	Korkea
15	Y 120	2085	547	1954	117	93,7 %	26,2 %	3	3	9	Korkea
16	Y 117	348	-1 391	335	-343	96,3 %	-399,7 %	3	2	6	Korkea
17	Y 157	385	110	87	-150	22,7 %	28,7 %	2	3	6	Korkea
18	Y 145	1263	187	682	-142	54,0 %	14,8 %	3	2	6	Korkea
19	Y 119	234	-123	203	-32	86,8 %	-52,6 %	3	2	6	Korkea
20	Y 99	194	-139	146	-32	75,3 %	-71,6 %	3	2	6	Korkea
21	Y 142	403	85	296	-31	73,4 %	21,1 %	3	2	6	Korkea
22	Y 193	158	24	80	-12	50,6 %	15,2 %	3	2	6	Korkea
23	Y 96	134	5	70	-2	52,2 %	3,7 %	3	2	6	Korkea
24	Y 173	121	-243	81	-1	66,9 %	-200,8 %	3	2	6	Korkea

KUVA 1. Ote riskiarvioinnissa käytetystä Excel-laskentataulukosta

Kuvan 1 laskentataulukon sarakkeissa A-E on esitetty toimeksiantajalta saadun aineiston sisältämät valmiit tiedot. Kahdessa seuraavassa sarakkeessa on laskettu aiemmin tutkimuksessa esitetyt tunnusluvut. Sarakkeisiin H ja I on laskettu JOS-funktiota hyödyntäen tunnuslukujen riskikertoimet aiemmin määriteltujen raja-arvojen perusteella. Sarakkeeseen J on laskettu kullekin yhtiölle kokonaispistearvo väärinkäytösrisikin osalta, ja sarakkeeseen K on määritetty kokonaisriskitaso kokonaispistearvon perusteella JOS-funktiota hyödyntäen. Taulukossa on mahdollista suodattaa ja lajitella tietoja. Esimerkissä yhtiöt on lajiteltu riskitason mukaan suurimmasta pienimpään. Riskiarvioinnissa käytetyssä laskentataulukossa ja tutkimuksen seuraavissa taulukoissa 9-11 VOM-painolla tarkoitetaan vaihto-omaisuuden painoarvoa ja OVA:lla omavaraisuusastetta.

5.7 Toimintariskin riskiarviot

Asiakasdatan toimintariskin riskitasot saadaan selville kuvassa 1 havainnollistetusta Excel-laskentataulukosta. Tutkimuksessa toimintariskin arviointiin käytetään vain vaihto-omaisuuden painoarvoa, joten toimintariskin riskiarvio voidaan johtaa suoraan laskentataulukon sarakkeesta H.

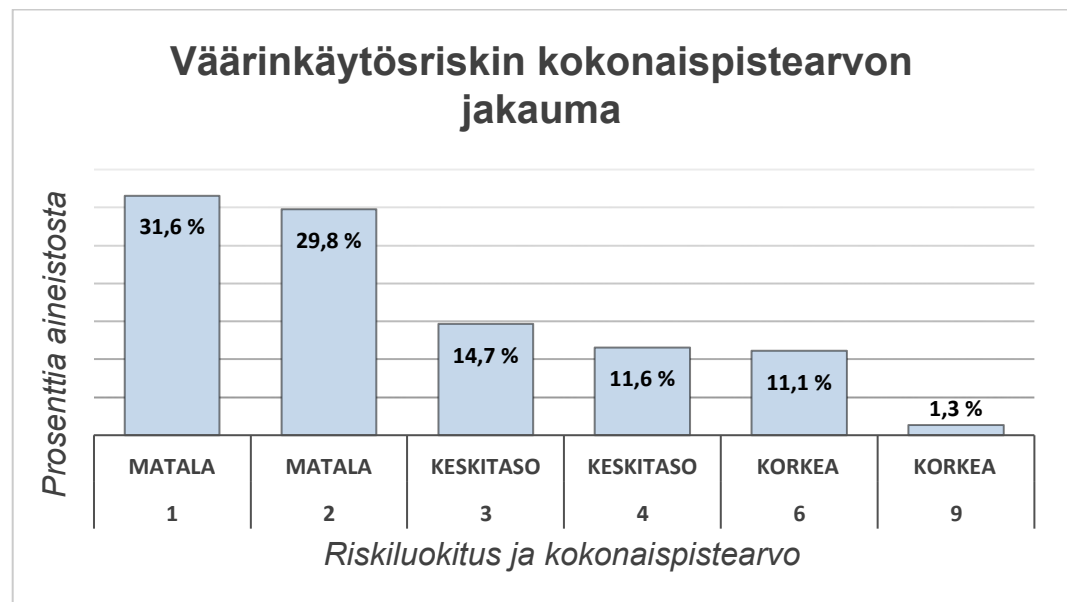

KUVIO 5. Toimintariskin riskitasojen jakauma asiakasdatassa

Aiemmin määriteltyjen raja-arvojen perusteella korkeimpaan riskitasoon sijoittuu 39 yhtiötä, keskitasoon 77 ja matalaan riskitasoon 109 yhtiötä. Riskitasojen jakauma asiakasdatassa on esitetty kuviossa 5. Riskitasojen määräytymisperusteet on esitetty taulukossa 4.

5.8 Väärinkäytösrisikin riskiarviot

Asiakasdatan väärinkäytösrisikit saadaan selville kuvassa 1 havainnollistetun Excel-laskentataulukon sarakkeista J ja K. Kuviossa 6 havainnollistetaan laskentataulukosta johdettu väärinkäytösrisikin riskijakauma.

KUVIO 6. Väärinkäytösrisikin kokonaispistearvon ja riskitasojen jakauma asiakasdatassa

Matalan kokonaisriskitason yhtiöitä on asiakasdatassa yhteensä 138 kappaletta, joten ne muodostavat selkeän enemmistön. Kaikkein matalimman kokonaispistearvon (1) näistä sai 71 yhtiötä ja toiseksi matalimman kokonaispistearvon (2) 67 yhtiötä.

Riskitasoltaan keskitasoon sijoittuvia yhtiöitä aineistossa on 59 kappaletta. Kolmanneksi matalimman kokonaispistearvon (3) näistä sai 33 yhtiötä ja kolmanneksi korkeimman kokonaispistearvon (4) 26 yhtiötä.

Selkeän vähemmistön muodostavat korkean riskitason yhtiöt, joita asiakasdatassa on yhteensä 28 kappaletta. Toiseksi korkeimman kokonaispistearvon (6) näistä sai 25 yhtiötä ja kaikkein korkeimman kokonaispistearvon (9) sai vain kolme yhtiötä.

Taulukkoihin 9-11 on poimittu asiakasdatasta esimerkkiyhtiöitä jokaiselta kokonaisriskitasolta ja jokaisesta mahdollisesta riskikerrointen yhdistelmästä. Taulukoissa KPA:lla viitataan kokonaispistearvoon.

TAULUKKO 9. Korkean riskitason esimerkkiyhtiöt

Asiakasdatan tiedot, T€					Tunnusluvut		Riskikertoimet		KPA	Riskitaso
YRITYS	TASE	OPO	VOM	TULOS	VOM-paino	OVA	VOM-paino	OVA		
Y120	2085	547	1954	117	94 %	26 %	3	3	9	Korkea
Y84	1371	149	1055	50	77 %	11 %	3	2	6	Korkea
Y186	703	199	285	36	41 %	28 %	2	3	6	Korkea

Kokonaispistearvon yhdeksän ja kuusi yhtiöt kuuluvat korkeimpaan väärinkäytösrisikin kokonaisriskitasoon. Yhdeksän kokonaispistearvon yhtiöillä omavaraisuusaste on pankin kovenanttiehtojen (25 – 35 %) rajoissa, eli luotonantajan näkökulmasta hyväksyttävän omavaraisuusasteen alarajoilla. Lisäksi korkeimman kokonaispistearvon yhtiöiden vaihto-omaisuuden painoarvo on merkittävän suuri, yli 50 %:a taseen loppusummasta. Taulukossa yritys Y120 toimii esimerkkinä korkeimman kokonaispistearvon yhtiöstä. Yrityksen Y120 vaihto-omaisuuden painoarvo oli yksi aineiston korkeimmista ja omavaraisuusaste määriteltyjen raja-arvojen alarajoilla. Näin ollen Y120 on selkeä korkeimman riskitason yhtiö.

Toiseksi korkeimman, kokonaispistearvon kuusi yhtiöt täyttävät toisen riskikertoimen osalta korkean riskitason kriteerit ja toisen riskikertoimen osalta keskitason kriteerit. Esimerkiksi yrityksen Y84 vaihto-omaisuuden painoarvo on korkea, joten sen vaihto-omaisuuden painoarvon riskikertoimeksi muodostuu kolme. Omavaraisuusasteen osalta riskikertoimeksi muodostuu kaksi, sillä omavaraisuusaste jää pankin hyväksymien rajojen alapuolelle. Näin ollen väärinkäytösrisiko on hieman pienempi kuin koko-

naispistearvon yhdeksän saaneilla yhtiöillä. Heikon omavaraisuusasteen ja korkean vaihto-omaisuuden painoarvon vuoksi väärinkäytösrishti luokitellaan kuitenkin yhä korkeaksi.

Toisena esimerkkinä kokonaispistearvon kuusi yrityksestä on yritys Y186. Yhtiön vaihto-omaisuuden painoarvo on kohtuullisen merkittävä, mutta se ei kuitenkaan ylitä 50 %:a, joten riskikertoimeksi saadaan kaksi. Omavaraisuusasteen osalta riskikertoimeksi muodostuu kolme, sillä omavaraisuusaste asettuu rahoittajan näkökulmasta hyväksyttävän omavaraisuusasteen alarajoille. Yrityksen Y186 tapauksessa väärinkäytöksestä saadulla hyödyllä voisi siis olla huomattavaa konkreettista vaikutusta yhtiön omavaraisuusasteeseen ja yhtiön toimintaedellytyksiin. Tästä syystä väärinkäytösrishti luokitellaan korkeaksi, kun myös vaihto-omaisuuden painoarvo on kohtuullisen merkittävä.

TAULUKKO 10. Keskitason riskitason esimerkkiihtiöt

Asiakasdatan tiedot, T€					Tunnusluvut		Riskikertoimet		KPA	Riskitaso
YRITYS	TASE	OPO	VOM	TULOS	VOM-paino	OVA	VOM-paino	OVA		
Y20	3923	696	1350	20	34 %	18 %	2	2	4	Keskit.
Y72	382	211	244	-34	64 %	55 %	3	1	3	Keskit.
Y56	561	141	91	63	16 %	25 %	1	3	3	Keskit.

Keskitason riskitasoon kuuluvat yhtiöt, joiden kokonaispistearvot ovat neljä tai kolme. Yhtiöt, jotka saavat molemmista mittareista keskitason riskikertoimen, saavat kokonaispistearvoksi neljä. Näiden yhtiöiden omavaraisuusaste on heikko ja vaihto-omaisuuden painoarvo kohtuullisen merkittävä.

Esimerkkiihtiönä toimii yritys Y20, jonka omavaraisuusaste ei kovenanttiehtojen valossa tarkasteltuna täytä korkeimman riskiluokituksen kriteereitä. Yhtiön omavaraisuusaste on kuitenkin niin heikko, että motiivi sen nostamiseksi on olemassa. Koska lisäksi vaihto-omaisuuden painoarvo on kohtuullisen merkittävä, on väärinkäytöksen mahdollisuus yhä nähtävissä.

Yhtiöt, jotka saavat toisesta tunnusluvusta korkeimman ja toisesta matalimman riskikertoimen, saavat kokonaispistearvoksi kolme. Tällaisissa tapauksissa yhtiön vaihto-omaisuuden painoarvo on korkea ja omavaraisuusaste hyvä tai vaihto-omaisuuden painoarvo on matala ja omavaraisuusaste luotonantajan näkökulmasta hyväksyttävän omavaraisuusasteen alarajoilla.

Kokonaispistearvon kolme esimerkkiyhtiöinä toimivat yritykset Y72 ja Y56. Vaikka yrityksen Y72 omavaraisuusaste on erinomainen, väärinkäytösriskiä ei voida täysin sulkea pois, sillä vaihto-omaisuuden painoarvo on merkittävä. Yrityksen Y56 tapauksessa vaihto-omaisuuden painoarvo on puolestaan pieni, mutta omavaraisuusaste ylittää niukasti korkean riskikertoimen rajan.

TAULUKKO 11. Matalan riskitason esimerkkiyhtiöt

Asiakasdatan tiedot, T€					Tunnusluvut		Riskikertoimet		KPA	Riskitaso
YRITYS	TASE	OPO	VOM	TULOS	VOM-paino	OVA	VOM-paino	OVA		
Y49	238	202	89	13	37 %	85 %	2	1	2	Matala
Y225	7057	-145	382	457	5 %	-2 %	1	2	2	Matala
Y220	951	627	21	197	2 %	66 %	1	1	1	Matala

Matalaan riskitasoon kuuluvat yhtiöt, joiden kokonaispistearvo on kaksi tai yksi. Kokonaispistearvon kaksi saavat yhtiöt, jotka saavat toisesta tunnusluvusta kaikkein matalimman riskikertoimen ja toisesta keskitason riskikertoimen.

Kokonaispistearvon kaksi esimerkkiyhtiöinä toimivat yritykset Y49 ja Y225. Yrityksen Y49 vaihto-omaisuuden painoarvo on kohtuullisen merkittävä, joten sen perusteella väärinkäytöksen riski olisi olemassa. Yhtiön omavaraisuusaste on kuitenkin erinomainen, joten tulosmanipuloinnilla ei olisi ollut käytännössä suurta vaikutusta omavaraisuusasteeseen. Näin ollen tunnuslukujen perusteella tarkasteltuna motiivia tulosmanipuloinnille ei ole nähtävissä. Yrityksen Y225 tapauksessa omavaraisuusaste on heikko, mutta vaihto-omaisuuden painoarvon pienuuden vuoksi yritys luokitellaan

matalaan riskitasoon. Kokonaispistearvon yksi esimerkkiyhtiönä toimii yritys Y220. Yhtiön omavaraisuusaste on erinomainen ja vaihto-omaisuus muodostaa vain kaksi prosenttia taseen loppusummasta, joten väärinkäytösrisiä ei vaihto-omaisuuserän näkökulmasta ole nähtävissä.

5.9 Tilikauden tulos riskiarvioinnin mittarina

Koska toimeksiantajan asiakasdata sisältää myös tiedon tilikauden tuloksesta, tutkimuksessa tarkastellaan tuloksen vaikutusta aiemmin arvioituihin riskitasoihin. Tuloksen vaikutusta tarkasteltaessa yhtiöt on jaettu kahteen luokkaan; yhtiöihin, joiden tilikausi on ollut tappiollinen ja yhtiöihin, jotka ovat tehneet tilikaudella nolla- tai voitollisen tuloksen. Näiden kahden luokan riskitasojen jakaumaa havainnollistetaan taulukoissa 12 ja 13.

TAULUKKO 12. Arvioitujen riskien riskijakaumat koko aineiston ja voitollisen tilikauden tehneiden yhtiöiden osalta

Riskitaso	Toimintariski		Väärinkäytösrisi	
	Jakauma koko aineistosta	Jakauma voitollisista yhtiöistä	Jakauma koko aineistosta	Jakauma voitollisista yhtiöistä
Matala	48,4 %	51,4 %	61,4 %	69,8 %
Keskitaso	34,2 %	32,4 %	26,3 %	19,6 %
Korkea	17,3 %	16,2 %	12,4 %	10,6 %

Taulukossa 12 on havainnollistettu väärinkäytös- ja toimintariskien jakaumat nollatuloksen ja voitollisen tuloksen tehneissä yhtiöissä sekä koko aineistossa. Voitollisen tilikauden tehneitä yhtiöitä on aineistossa 179 kappaletta.

Taulukosta 12 voidaan havaita, että voitollisen tuloksen tehneillä yhtiöillä riskitasojen jakauma painottuu molempien riskien osalta hieman enemmän matalaan riskitasoon kuin koko aineistoa tarkasteltaessa. Matalan riskitason osuuden kasvaessa luontaisesti korkeampien riskitasojen osuudet pienenevät. Väärinkäytösrisin osalta positiivinen tulos näyttäisi laskevan riskitasoa toimintariskiä enemmän.

TAULUKKO 13. Arvioitujen riskien riskijakaumat koko aineiston ja tappiollisen tilikauden tehneiden yhtiöiden osalta

Riskitaso	Toimintariski		Väärinkäytösrisi	
	Jakauma koko aineistossa	Jakauma tappiollisissa yhtiöissä	Jakauma koko aineistossa	Jakauma tappiollisissa yhtiöissä
Matala	48,4 %	37,0 %	61,4 %	28,3 %
Keskitaso	34,2 %	41,3 %	26,3 %	52,2 %
Korkea	17,3 %	21,7 %	12,4 %	19,6 %

Taulukossa 13 on havainnollistettu väärinkäytös- ja toimintariskien jakaumat tappiollisen tuloksen tehneissä yhtiöissä sekä koko aineistossa. Tappiollisen tilikauden tehneitä yhtiöitä on aineistossa 46 kappaletta. Taulukosta 13 voidaan havaita, että tappiollisista yhtiöistä lasketussa jakaumassa keskitason ja korkean riskitason osuudet ovat suurempia kuin koko aineistosta laskettuna. Etenkin väärinkäytösrisin osalta muutos on suuri. Toimintariskien osalta negatiivisella tuloksella on havaittavissa samanlaisia vaikutuksia kuin väärinkäytösrisin osalta, mutta nämä erot ovat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin väärinkäytösrisiä tarkasteltaessa.

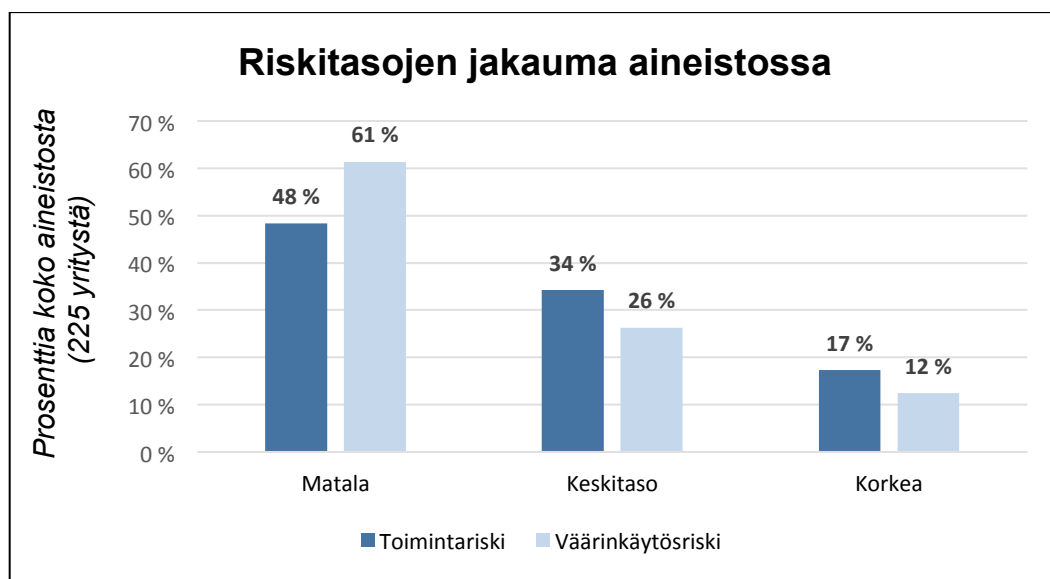
5.10 Johtopäätökset

Toimeksiantajan asiakasdata koostuu 225:stä yhtiöstä. Olennaisinta tutkimuksessa oli löytää asiakasdatasta yhtiöt, joiden vaihto-omaisuuteen kohdistuu taloudellisten mittareiden perusteella korkea olennaisen virheellisuuden riski. Tutkimuksessa korkeaan väärinkäytösriskitasoon luokiteltiin 28 yhtiötä ja korkeaan toimintariskitasoon 39 yhtiötä.

Molempien riskien riskiarvioiden perusteella aineistossa on eniten matalan riskitason yhtiöitä, toiseksi eniten keskitason yhtiöitä ja vähiten korkean riskitason yhtiöitä. Yhtiöitä, jotka luokiteltiin molempien riskien osalta korkeimpaan riskitasoon, oli aineistossa 20.

Kuviossa 7 havainnollistetaan tutkimuksen perusteella määritettyjen riskiarvioiden jakauma koko aineistossa sekä toiminta- että väärinkäytösrisin osalta. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että kehitetyt mittarit toimivat hyvin alustavan riskiarvioinnin tukena, sillä yhtiökohtaisesti

tarkasteltuna määritellyt riskiarviot sekä niiden jakaumat vaikuttavat loogisilta.

KUVIO 7. Riskitasojen jakauma koko aineistossa

Tutkimuksessa havaittiin, että yhtiö, jonka tulos on ollut tappiollinen, on todennäköisemmin korkean väärinkäytösrisikin yhtiö kuin yhtiö, joka on tehnyt tilikaudella nolla- tai voitollisen tuloksen. Myös toimintariskin osalta havaittiin samanlaisia lainalaisuuksia. Nämä erot erilaista tulosta tekevien yhtiöiden välillä olivat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin väärinkäytösrisikin osalta.

KUVIO 8. Johtopäätökset

Kuviossa 8 on esitetty tutkimuksen tulosten perusteella tehdyt johtopäätökset. Lisäksi yhtenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että tutkimuksessa korkeaan riskitasoon luokiteltujen yhtiöiden tilintarkastuksissa on lähtökohdaisesti kiinnitettävä erityistä huomiota vaihto-omaisuuserään ja sen tarkastamiseen. Näin ollen yhtiöiden vaihto-omaisuuteen tulisi kohdentaa muita yhtiöitä enemmän tarkastustoimenpiteitä. Keskitason riskitasoon luokiteltujen yhtiöiden kohdalla on myös harkittava tilintarkastustoimenpiteiden painottamista vaihto-omaisuuteen. Tilintarkastuksen suunnittelussa on kuitenkin huomioitava, että lopullinen riskiarvio muodostetaan tapauskohtaisesti yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen perusteella.

6 YHTEENVETO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tunnistaa vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin arviointiin soveltuvat taloudelliset mittarit tilintarkastusyhteisö X:n asiakasdatasta saatavien tietojen perusteella ja määrittää niille soveltuvat raja-arvot tilintarkastusriskin arvioimiseksi vaihteluvälillä matala-keskitaso-korkea. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena oli tehdä riskiarvio Tilintarkastusyhteisö X:n asiakassalkun yhtiöille määritettyjä raja-arvoja soveltaen.

Opinnäytetyö koostui teoria- ja tutkimusosuudesta. Teoriaosuuden ensimmäisessä osassa käsiteltiin tilintarkastusta yleisesti. Toisessa osassa keskityttiin tilintarkastusriskin eri muotoihin yleisesti sekä vaihto-omaisuuden näkökulmasta. Teoriaosuuden lopussa käsiteltiin tilintarkastusriskin tunnistamista ja arviointia.

Tutkimusosuus suoritettiin tapaustutkimuksena hyödyntäen sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Tutkimusosuutta pohjustettiin esittämällä toimeksiantajan asiakassalkusta saadun asiakasdatan sisältö. Seuraavassa vaiheessa perusteltiin riskiarvioinnissa käytettävät taloudelliset mittarit ja määriteltiin niille raja-arvot toiminta- ja väärinkäytösriskin tunnistamiseksi ja arvioimiseksi. Tutkimusosuuden lopuksi tehtiin asiakassalkun yhtiöille riskiarviot määritettyjä raja-arvoja soveltaen sekä analysoitiin tuloksia esimerkkiyhtiöiden avulla kustakin riskitasosta. Lisäksi esiteltiin tulosten perusteella tehdyt johtopäätökset.

Tutkimuksen tuloksena toimintariskin arvioinnin mittariksi valikoitui vaihto-omaisuuden painoarvo. Raja-arvot määriteltiin siten, että suurempi vaihto-omaisuuden painoarvo sisältää suuremman riskin kuin pieni. Toimintariskin riskiarvion perusteella 48,4 % asiakassalkun yhtiöistä arvioitiin matalan riskitason yhtiöiksi, 34,2 % keskitason ja 17,3 % korkean riskitason yhtiöiksi.

Väärinkäytösriskin osalta riskiarvioinnin mittareina käytettiin sekä vaihto-omaisuuden painoarvoa että omavaraisuusastetta. Näiden kahden tunnusluvun perusteella tehtiin kokonaisriskiarvio väärinkäytösriskille.

Arviota tehtäessä oletuksena oli, että yhtiön johto harjoittaa tulosmanipulointia varaston muutoksen kautta parantaakseen yhtiön omavaraisuusastetta. Vaihto-omaisuuden painoarvon osalta raja-arvot olivat samat kuin toimintariskin arvioinnissa.

Omavaraisuusasteen osalta raja-arvojen määrittämisen perustana olivat pankkien omavaraisuusastekovenantin määrittämisestä koskevat, haastatteleamalla saadut tiedot. Raja-arvot määriteltiin siten, että yhtiöt, jotka täyttävät niukasti pankkien kovenanttiehtojen rajat, kuuluvat korkeimpaan riskitasoon. Matalimpaan riskitasoon määriteltiin yhtiöt, joiden omavaraisuusaste on hyvä ja jotka ylittävät tyypillisen omavaraisuuskovenantin alarajat. Keskitason riskitasoon määriteltiin yhtiöt, joiden omavaraisuusaste on heikko ja jotka alittavat kovenanttiehtojen alarajat. Väärinkäytösriskin riskiarvioiden perusteella matalaan kokonaisriskitasoon sijoittui 61,4 % asiakassalkun yhtiöistä. Keskitasoon sijoittui puolestaan 26,3 % ja korkeaan kokonaisriskitasoon 12,4 % asiakassalkun yhtiöistä.

Lisäksi tutkimuksessa tutkittiin tilikauden tuloksen vaikutusta tutkimuksessa tehtyyn riskiarviointiin. Tutkimuksessa havaittiin, että positiivista tulosta tehneillä yhtiöillä riskitason jakauma painottui enemmän matalaan riskitasoon kuin koko aineistosta tai tappiollisista yhtiöistä lasketun riskijauman perusteella.

Tutkimuksen tulosten perusteella tehtiin johtopäätös, että tunnuslukujen valossa tarkasteltuna valtaosaan Tilintarkastusyhteisö X:n asiakkaista kohdistuu matala vaihto-omaisuuden tilintarkastusriski. Toisena johtopäätöksenä todettiin, että riskitason kasvaessa riskitasoon kuuluvien yhtiöiden määrä pienenee. Lisäksi todettiin, että tappiollisten yhtiöiden keskuudessa korkean riskitason yhtiöitä on suhteessa enemmän kuin voitollisen tai nol-latuloksen tehneiden yhtiöiden joukossa.

Tutkimus on rajauksiinsa nähden onnistunut, sillä neljän tilinpäätöserän perusteella tilintarkastusriskin arviointi on lähtökohtaisesti hyvin haastavaa. Tutkimuksessa on käsitelty kunkin riskiarviointimittarin valinnat ja määritelty riskiarviointimittareiden raja-arvot perustellusti.

Teoriaosuuden suhteen tutkimus on hyvin luotettava, sillä tutkijat ovat arvioineet käyttämänsä lähteet tarkasti. Kokonaisuutena tutkimuksen validiteettia vähentää se, että tutkimus sisältää paljon tutkijoiden omaa päättelyä ja pohdintaa, kun tutkijoilla on vain vähän kokemusta tilintarkastuksesta. Lisäksi case-osuudessa väärinkäytösriskin arviointiin käytetyt omavaraisuusasteen raja-arvot on johdettu muutaman pankin edustajan näkemysten pohjalta, joten nämä raja-arvot eivät välttämättä ole täysin yleistettävissä.

Varsinaisen riskiarvioinnin näkökulmasta tutkimuksen validiteettia heikentää erityisesti se, että tutkimuksessa yhtiökohtainen riskiarvio tehtiin vain yhden tilikauden tilinpäätöksestä johdettujen neljän tilinpäätöserän tietojen perusteella. Luotettavamman riskiarvion tekemiseksi olisi vaadittu tietoja muista tilinpäätöseristä, aiemmista tilinpäätöksistä, tarkempia kuvauksia yhtiöistä ja niiden toimintaympäristöistä sekä dokumentteja aiemmista tilintarkastuksista. Riskiarvioinnissa käytettävissä olevat tiedot huomioiden tutkimus on kuitenkin validi, sillä mittarit ja raja-arvot on perusteltu tarkasti.

Tämä tutkimus rajattiin koskemaan vaihto-omaisuuden tilintarkastusriskin arviointia taloudellisten mittareiden perusteella. Mahdollinen jatkotutkimus voisi käsitellä samaa aihetta, mutta käytettävä tutkimusaineisto voisi olla laajempi sisältäen tietoja useammasta tilinpäätöserästä ja useammalta tilikaudelta. Toinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla tässä tutkimuksessa tutkimusaineistona olleiden yhtiöiden tilintarkastuskertomusten ja tilintarkastusaineiston tutkiminen, jotta voitaisiin selvittää, miten kehitetyt riskiarvioinnin mittarit todellisuudessa toimivat.

Tutkimuksen loppuksi pyydettiin toimeksiantajalta arvio tutkimuksen onnistumisesta ja tulosten hyödynnettävyydestä. Toimeksiantajan mukaan tutkimuksen lopputulos vastaa hyvin tavoitetta ja tuloksia pystytään hyödyntämään sellaisenaan tilintarkastuksen suunnittelun tukena. Toimeksiantajan palaute kokonaisuudessaan on liitteessä 1.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Eklund, I. & Kekkonen, H. 2016. Kannattavuuslaskennan taitajaksi. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Ekonomia-sarja. Juva: WS Bookwell Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Riistamaa, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Ekonomia-sarja. WSOY: Porvoo.

Tomperi, S. 2015. Käytännön kirjanpito. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Tomperi, S. 2016. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Yritystutkimuskeskus ry. 2011. Yritystutkimuksen tilinpäätösanalyysi. Helsinki: Gaudeamus.

Elektroniset lähteet

Alma Talent Oy. 2017. Omavaraisuusaste-% [viitattu 24.11.2017]. Saatavissa: <http://www.balanceconsulting.fi/tunnusluvut/omavaraisuusaste>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY. Saatavissa: <https://publications.europa.eu/fi/publication-detail/-/publication/de5c1eba-02b6-11e4-831f-01aa75ed71a1/language-fi>

Healy, P. & Wahlen, J. 1998. A review of the earnings management literature and its implications for standard setting [viitattu 23.10.2017]. Saatavissa: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=156445

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2017. Tilintarkastus: asiakkaan opas. Alma Talent Oy [viitattu: 13.10.2017]. Saatavissa: <https://verkkokirjahylly-almatalent->

[fi.aineistot.lamk.fi/teos/BAGBGXFUG#kohta:TILINTARKASTUS\(\(20\)\)\(\(2013\)\)\(\(20\)asiakkaan\(\(20\)opas\(\(20](https://aineistot.lamk.fi/teos/BAGBGXFUG#kohta:TILINTARKASTUS((20))((2013))((20)asiakkaan((20)opas((20)

International Federation Of Accountants. 2017. Organization Overview [viitattu 2.10.2017]. Saatavissa: <https://www.ifac.org/about-ifac/organization-overview>

International Federation of Accountants & KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012. ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa. KHT-Media Oy.

International Federation of Accountants & Suomen tilintarkastajat ry. 2016. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja Kansainväliset laadunvalvontaa, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet. Helsinki: ST-Akatemia Oy

ISA 200. 2016. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Helsinki: Suomen Tilintarkastajat ry.

ISA 240. 2016. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Helsinki: Suomen Tilintarkastajat ry.

ISA 315. 2016. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Helsinki: Suomen Tilintarkastajat ry.

Jyväskylän Yliopisto. 2015. Määrällinen tutkimus [viitattu 18.11.2017]. Saatavissa:

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>

Kirjanpitoasetus 1997/1339. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971339>

Kirjanpitolaki 1997/1336. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kirjanpitolaki>

KPMG International. 2016. Global profiles of the fraudster: Technology enables and weak controls fuel the fraud [viitattu 23.10.2017]. Saatavissa:

<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/profiles-of-the-fraudster.pdf>

Nelson, M., Elliott, J. & Tarpley, R. 2003. How are earnings managed? Examples from auditors [viitattu 23.10.2017]. Saatavissa:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=301518

Patentti- ja rekisterihallitus. 2017. Täytyykö valita tilintarkastaja? [viitattu 3.10.2017]. Saatavissa:

https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/osakeyhtio/muutosilmoitus/osakeyhtion_johto_edustajat_ja_tilintarkastajat/tilintarkastajan_valinta.html

Rantala, K. 2017. Tärkeimmät talouden mittarit yritysjohdon ja tilintarkastajan silmin [viitattu 4.10.2017] Saatavissa:

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/blogi-talouden-ammattilaiset/tarkeimmat-talouden-mittarit-yritysjohdon-ja-tilintarkastajan-silmin>

Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka, A., Kuula, A., Rissanen, R. & Karvinen, I. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV - Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 6.10.2017]. Saatavissa:

http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf

Suomen Tilintarkastajat ry. 2017a. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? [viitattu 28.9.2017]. Saatavissa:

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa>

Suomen Tilintarkastajat ry. 2017b. Mitä on tilintarkastus? [viitattu 3.10.2017]. Saatavissa:

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on>

Suomen Tilintarkastajat ry. 2017c. Tilintarkastusvelvollisuus [viitattu 3.10.2017]. Saatavissa:

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/miksi-tilintarkastus-tehdaan/tilintarkastusvelvollisuus>

Suomen Tilintarkastajat ry. 2017d. Tilintarkastuksesta raportointinen [viitattu 28.9.2017]. Saatavissa:

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on/tilintarkastuksesta-raportoiminen>

Tilintarkastuslaki 1141/2015. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141#Pidp451921024>

Tilintarkastustoimisto Auditor Oy. 2016. Tilintarkastus [viitattu 16.10.2017].

Saatavissa: <http://auditar.fi/tilintarkastus/>

LIITTEET

LIITE 1. Toimeksiantajan kommentit

Tavoitteena oli analysoida ja arvioida yhtiöiden vaihto-omaisuuteen kohdistuvaa tarkastusriskiä etenkin toiminta- ja kontrolliriskien näkökulmasta sekä määrittää suuntaa-antavat raja-arvot matalan, keskitason ja korkean riskitason vaihto-omaisuudeksi. Lopputulos vastaa hyvin tavoitetta ja opinnäytetyön tekijät olivat sisäistäneet tutkimuksen tavoitteen ja tutkimusongelman hyvin. Tutkimustuloksia pystytään hyödyntämään tilintarkastusyhteisö X:n asiakastyössä sellaisenaan nimenomaisesti tarkastuksen suunnittelun tukena. Riskiarviointi on aina suoritettava asiakaskohtaisesti ja se perustuu osittain tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan ja asiakastuntemukseen. Suuntaa antavia raja-arvoja hyödyntämällä tilintarkastajan on helpompi haastaa omia ennakkokäsityksiään ja varmistaa, että tarkastustoimet tulee mitoitettua tarkastusriskin mukaisiksi.

Vaikka yhtiöiden tilinpäätösinformaatio onkin julkista tietoa, oli tutkimuskäyttöä varten keräämämme asiakasdata nimetöntä ja tietosisällöltään suhteellisen suppeaa tilintarkastajan ja tarkastusasiakkaan asiakassuhteen luottamuksellisen ja sensitiivisyyden vuoksi. Opinnäytetyössä oli kuitenkin hyvin hyödynnetty annettua aineistoa kokonaisuudessaan ja haettu myös ulkopuolisista lähteistä kuten pankeista tutkimusta hyödyttävää lisäinformaatiota.

- Tilintarkastusyhteisö X:n edustaja